

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

4

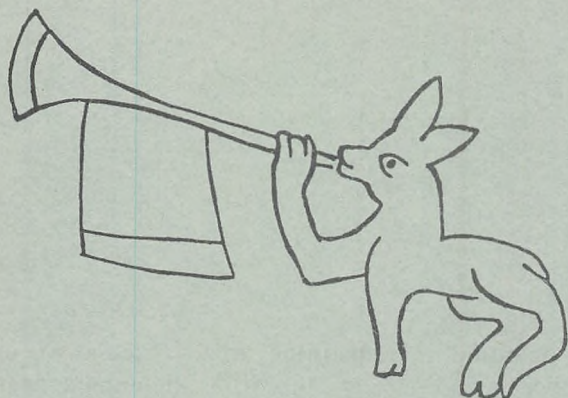
14

GERLEV IDRÆTSHØJSKOLE

DANMARKS
PÆDAGOGISKE
BIBLIOTEK

ÅRSSKRIFT 1985

Årsskrift 1985

Redaktion: Stig Jensen
Jørn Møller
Ove Korsgaard (ansvarshavende)
Solveig Hansen
Birgit Jørgensen

Udgivet af Elevforeningen
og Gerlev Idrætshøjskole

DANMARKS
PÆDAGOGISKE
BIBLIOTEK

EN JULEHILSEN

I lov om folkehøjskoler står der i paragraf 1: »Folkehøjskoler tilbyder voksne elever en almen dannende undervisning og kan inden for denne give enkelte fag eller faggrupper en fremtrædende plads«.

Gerlev Idrætshøjskole har givet idrætten en fremtrædende plads. Men hvad er forbindelsen mellem idræt og en almen dannende undervisning? Ja, hvad er almen dannelse i det hele taget for noget? Det er spørgsmål, som presser sig på, ikke bare i højskolen, men i hele det danske samfund.

Inden for gymnasieskolen har man taget fat på en diskussion om almindelig dannelse og de humanistiske fag, hvis position gennem en længere årrække er blevet trængt af matematik og naturvidenskabelige fag. En arbejdsgruppe nedsat af undervisningsminister Bertel Hårder har lavet en rapport, som 1.-3. august 1985 dannede grundlag for et møde på Sorø Akademi, hvor problemstillingen var, hvordan og på hvilket grundlag de humanistiske fag kunne styrkes i gymnasieskolen.

Også for højskolen er denne debat meget vedkommende, selvom højskolen bygger på en anden – folkelig – dannelsesstradition, hvori gymnastik og idræt indgår.

At en almindelig dannende undervisning må bygge på humanistiske fag som historie, litteratur, kunst er der almindelig enighed om. Men hvad med idræt? Er det et humanistisk fag, eller et naturvidenskabeligt fag? Eller noget helt tredje?

Hvorvidt idræt indgår som et humanistisk fag i gymnasieskolen blev ikke berørt, hverken i rapporten eller i de mange foredrag, der i august blev holdt på Sorø Akademi.

Ej heller i det afsnit, der handler om »Den kreative og æstetiske dimension« i undervisningen, selvom man der gør opmærksom på, at en række aktiviteter i skolen, som man ikke umiddelbart vil kalde kreative, alligevel rummer et stærkt kreativt element. Der bliver f.eks. nævnt skriftlig og mundtlig fremstilling, arbejde med forsøg og eksperimenter i fysik, kemi, biologi og matematik. Men ikke idræt.

Hvordan kan det gå til, at man laver en rapport om de humanistiske fag, uden overhovedet at nævne idræt?

Skyldes det at idræt ikke er i slægt med humanistiske fag som historie, sprog/litteratur og kunst, men alene med biologi, kemi og fysik? Eller skyldes det, at gymnasieskolens dannelsesbegreb ikke er særlig velegnet til at få sammenhæng i tingene?

Flere af artiklerne i dette årsskrift handler om dannelsesbegrebet. Vi retter en speciel tak til Sigurd Kværndrup, der er forstander for Skælskør Folkehøjskole. Ligeledes til Britt Hansen, der var elev sidste år.

Det gennemgående motiv i illustrationerne er dans. Det har vi valgt, dels fordi »Dansefrisen« har ti-års jubilæum som symbol for Gerlev Idrætshøjskole, dels fordi dansebillederne er historiske kommentarer til diskussionen om dannelse.

Med dette årsskrift ønsker elevforeningen og medarbejderne på Gerlev Idrætshøjskole gamle elever, kursister og de mange andre, der på forskellig vis har taget del i skolens arbejde, en rigtig god jul.

*Elevforeningens bestyrelse
Medarbejderne på Gerlev Idrætshøjskole*

Dansefrisen

Ove Korsgaard

I år er det ti år siden, vi begyndte at bruge dansefrisen som symbol på Gerlev Idrætshøjskole. En kollega var dengang højlydt forarget over, at det ikke var et gymnastik- eller sportsmotiv, der vandt indpas, men et danse-motiv. For hvad har det med idræt at gøre?

Og hvorfor da også bryde stilen? At det blev gjort, lå der ikke velovervejede, fornuftsbegrundede argumenter bag. Det var nærmest et indfald, der førte til indførelsen af dansefrisen i 1975.

Siden har dette indfald bidraget til den indstilling, at *rytme* bør være noget helt fundamentalt i den idræt, vi arbejde med på Gerlev Idrætshøjskole. Dansefrisen har inspireret til at se dansens rytme som vigtigere end sportens rekord, og til at se rytmen i dansen og kampen som mere grundlæggende end mekanikken i gymnastikken. Men dansefrisen har også inspireret til at gå længere tilbage i (idræts)historien end de hundrede år, som den svenske gymnastik og den engelske sport har på bagen her i landet.

I år er det denne sidste inspiration, der skal følges – i den nærmeste omegn.

Dansebøgen

En 25 km fra Gerlev Idrætshøjskole ligger Sjællands hjerte, Tystrup-Bavelse Sø og egnen deromkring. Området er med rette berømt for sin skønhed og mange oldtidsminder, der vidner om, at det har været et yndet sted at bo.

Et af stederne er Borup, en landsby der siden 1951-52 er blevet gravet frem. Den blev anlagt omkring år 700, men forladt igen i slutningen af middelalderen.

Landsbyen har ligget med en af de mest kendte langdysser på sine agre, Sandbæksdysen, der begejstrede N. F. S. Grundtvig, da han i efteråret 1808 besøgte stedet

med vennen Chr. Molbech. Henrevet over den mægtige dysse skrev han:

Jeg iler, jeg iler med vingede fjed
for asernes alter at kaste mig ned,
og priser de hensovne guder.

Han ville vække de nordiske guder til live igen og knytte en forbindelse mellem hedenskab og kristendom.

Forholdet mellem hedenskab og kristendom var også Martin A. Hansens anliggende, da han i 1940 besøgte Sandbæksdysen sammen med to seminariekammerater. Temaet tager han senere op i »Orm og Tyr«, hvis andet kapitel han kalder for »Frænders Alter«, som er langdysen ved Sandbæk.

Martin A. Hansen var også stærkt optaget af »Borup kirke«, en ottehundredeårig hul eg, hvoraf der ikke var mere tilbage end en korlignende, men endnu levende skal. For Martin A. Hansen var træet et billede på vor folkekultur; den værkbudne kæmpeeg havde groet i en jord, der tidligere var benådet af de nordiske guder, og denne jord lod det sig stadigvæk gøre at drage næring af. Han så »Borup kirke« som et helligtræ fra fortiden.

Han havde derimod ikke – og Grundtvig ej heller – opmærksomheden rettet mod et andet gammelt træ, en »dansebøg«, som stod ikke langt fra »Borup kirke« og Sandbæksdysen. Endnu i slutningen af det forrige århundrede dansede ungdommen under dens vidtfavnende krone og det synes den at have gjort i mere end 1200 år.

Professor Axel Steensberg, der stod for udgravningerne i landsbyen Borup skriver i bogen »Borups bønder«, at det var ærgerligt, at Martin A. Hansen ikke var opmærksom på dansebøgen, idet »hans vision om et gammelt helligtræ her ville have ramt noget væsentligt«. Nemlig at der til gudsdyrkelsen hørte dans.

Det var først i 1981-82, Axel Steensberg kom i tvivl om, hvorvidt en plads i Borup nu også var en tærskelplads, som han hidtil havde troet. Pladsen var anlagt før vikingelandsbyen. Denne tvivl førte til yderligere undersøgelser og frem tonede en danseplads, som han bl.a. satte i forbindelse med et slags gilde, der i senmiddelalderen havde eksisteret i Gunderslev, en landsby nabo til Borup. Det drejede sig om et gilde, viet til Jesu Moder, »Vor Frue« eller »Jomfru Maria« og til gildet blev der sikkert danset.

At der til den hedenske gudsdyrkelse hørte dans, er der ingen tvivl om, men at »brødre og søstre« dansede for Jomfru Maria, er ikke det, man normalt forbinder med kristendom.

Som sagt eksisterede dansepladsen før landsbyen blev anlagt omkring år 700. Mellem 1000 og 1200 blev pladsen påført lerlag, hvilket måske hænger sammen med overgangen fra hedenskab til kristendom. Den hedenske fest, sandsynligvis viet til de nordiske guder Frej eller Freja, blev ændret til et gilde, indviet til »Vor Frue i Gunderslev«, Jesu Moder, der omtales i skriftlige fortegnelser fra Sct. Peders Kloster i senmiddelalderen.

Dansen fortsatte, også efter at landsbyen Borup blev forladt. Engang efter 1400 blev pladsen påny restaureret, et tyndt lag ler blev lagt på og en bøg voksede sig stor.

Den stod til begyndelsen af 1700-tallet, hvor pietismen vandt frem. I 1731 blev en yderst gudfrygtig mand ansat som præst på Gunderslevholm. Godsejeren var selv pietisk og Axel Steensberg gætter på, at det var disse to, der i religiøs iver lod den gamle dansebøg fælde i 1730'erne. Derved blev der måske for en tid sat en stopper for ungdommens »narreværk«, der ikke kun havde rod tilbage i katolsk, men også hedensk tid.

Men der gik ikke mange år før dansepladsen påny blev sat i stand. Den blev påført et 20 cm tykt lag leret muld, og op voksede et skud af den fældede bøg og dansen fortsatte som nævnt frem til slutningen af 1800-tallet. Da man begyndte på udgravningerne i Borup, var der stadigvæk ældre mennesker på egnen, der fra deres barndom kunne huske, at ungdommen fra Gunderslev og Rejnstrup dansede under den store bøg, mens spillemændene sad oppe i den og spillede. Så gennem mere end 1200 år synes der at have været ubrudt tradition for dans på pladsen under risbøgen.

Hvorfor stoppede dansen for omkring 100 år siden? Hvad var det for kræfter, der kunne bryde en ældgammel tradition, som rakte tilbage i hedensk tid. Kristendommen var det, som vist, ikke, kun pietismen satte måske i en kort periode bom for dansen. Men hvad var det da?

Med en vis ret kan man sige, at det var sporten og gymnastikken, der stoppede dansen. Men det er en så omfattende historie, at jeg ikke vil gå nærmere ind på den her, hvor det er dansefrisens historie, der skal fortælles.

Dansefrisens fra Ørslev kirke

Ørslev kirke ligger en 20 km fra såvel Borup som Gerlev. Kirken er især berømt for den dansefrise, vi har taget som symbol. Frisen blev malet omkring 1350 og indgår i en serie af motiver, hvoraf det vigtigste er Marias Himmelkrøning. Her sidder Maria og Jesus, som både er mor og søn, brud og brudgom. Lige under dette billede

ser man dansefrisen med 6 mænd og 3 kvinder, der træder dansen til musik af et fabeldyr, som mest ligner en hare.

At de dansende er af fornem stand ses tydeligt. Det er hoffolk, som har tilegnet sig den høviske kulturs dyder. Den høviske kultur vandt fra Tyskland indpas i Danmark gennem 1200-tallet og nåede en blomstring i 1300-tallets begyndelse.

I den høviske kultur var ridderen en central person og dyder som tapperhed, udholdenhed, troskab og mådehold var værdsat. Denne kultur synes at have haft en gennemgribende betydning for den menneskelige adfærd og for samværsformerne.

Også kalkmalerierne blev med en ny stil præget af den høviske kultur, hvilket kommer til udtryk i hovedernes hældning, kroppens svaj, bevægelsernes ynde og andre gesti. Alt sammen udtrykker det et nyt syn på mennesket, et syn der lægger større vægt på følelser og intime relationer mellem mennesker end tidligere. I dansen er det højstemt glæde, som forløses gennem formsproget.

Tilbedelsen af kvinden var et vigtigt træk i den høviske kultur, hvis væsentlige nyskabelse var den forældende kærlighed. Først ved omgang med kvinden opnåedes den sindets højstemthed, der var den høviske dannelses mål.

I den høviske kultur blev tilbedelsen af kvinden på det religiøse plan til en tilbedelse af Maria. Det ses som sagt i billedet over dansefrisen – Marias himmelkroning; og det høres i beretningen om gildet til »Vor Frue i Gunderslev«, der også er Maria. I himmelkroningen mødes kærligheden og kvindetilbedelsen på det jordiske plan med det mytiske ægteskab mellem Maria og Jesus på det religiøse plan.

Dansefrisen må ses som en hyldest til brudeparret. Ligesom der blev danset til jordiske bryllupper, således har maleren i Ørslev kirke fundet, at den himmelske festlighed burde afføde glædesdans.

Men selve kædedansen er ikke af høvisk oprindelse, kun stilen. Malerens model har været balladen, der har rødder i »folkets« dans.

Balladen om Bovo

Den sandsynligvis ældste balladeoptegnelse fortæller, at

unge mennesker i landsbyen Kölbigk dansede kædedans på kirkegården julenat 1021. Forsangeren hed Gerlev og han sang: »Bovo red gennem den grønne skov; han førte med sig den skønne Merchkwinde. Hvorfor står vi? Hvorfor træder vi ikke dansen?«

Hvem er denne Bovo? Måske er han den samme som Bovi, som danske kvinder sang om i en kædedans i middelalderen. En irsk franciskanermunk fortæller ca. 1350 følgende om tilstandene i Danmark: »Mens talen er om tøjlesløse lege, vil jeg ikke undlade at meddele noget, som jeg har fra broder Peder – Han har fortalt mig og flere andre brødre i Dublin, at i hans fødeland Danmark er det sæd, at når kvinderne ligger i barselsseng, så plejer nabokonerne at komme og hjælpe dem og holde sig lystige i dans og tøjlesløse viser. Så hændte det sig, engang da en del kvinder var forsamlede til barsel og ville holde deres ståhej efter landets onde skik, at de samlede sig et knippe strå og gav det skikkelse af en mand med arme og ben, gav ham hætte og bælte på, og kaldte ham Bovi; dernæst opførte de deres kædedans, og to kvinder sprang og sang med ham imellem sig, og ind imellem versene vendte de sig, som sæd var, om imod ham: »Syng med, Bovi, syng med, Bovi; hvorfor (tier du stille)? Men i det samme svarede djævelen, der jo havde disse elendige kvinder i sin vold: »Ja, jeg skal synge!« Og han skreg (naturligvis ikke knippet selv, men Djævelen, der sad i det) og gav et vræl så voldsomt, at nogle af dem faldt døde om, og andre blev slagne med slig rædsel og skræk, at de var syge lang tid derefter og nær aldrig var sluppet levende derfra.«

I kvindernes løsslupne kædedans indgår der en skæmtende afstraffelse af »skurken«. Navnet Bovo/Bovi kan nemlig tydes som »skurk«, men i venlig betydning; kvinderne straffede den, som har »bortført« og gjort gravid.

Dans i middelalderen indgår således i flere sammenhænge. Der er kvindernes barseldans med sang om Bovi, der er brødrenes og søstrenes dans i Borup til Jomfru Maria, og der er den himmelske dans, som maleren fremstiller den i dansefrisen i Ørslev kirke.

Dans og boldspil

Et meget omdiskuteret spørgsmål er: Hvad er det den

første og sidste danser på frisen holder i hånden? Er det spejle, sole, trommer, kranse eller bolde?

Broby Johansen tolker genstandene som spejle, der symboliserer livets forkrænkelighed og forfængelighed. Han mener, at »spejldansen er den verdslige verdens sorgløse leg på gravens afgrund«.

En anden tolkning er, at de runde genstande er sole, der kaster glans over begivenhederne og er symboler på det ideelle par, Maria og Jesus, der stråler som sole mod stjernerne.

En tredje tolkning er, at det er trommer, som har haft en funktion i dansen.

En fjerde tolkning er, at både fordanseren og ham, der slutter ringen, svinger med grønne kranse (bukkar?) som tegn på, at der danses på »pinsevolden« eller i den grønne lund.

Her skal nærmere omtales en femte tolkning, der ser de runde genstande som bolde, en tolkning, jeg i sidste års årsskrift stillede mig tvivlende over for, men nu betragter som en mulighed; bl.a. efter læsning af en artikel af Niels-Bjørn Jørgensen om »Dansefrisen i Ørslev kirke«.

Denne tolkning støtter sig til skriftlige beretninger, der bl.a. fortæller, at man i visse kirker i Frankrig i 1100-tallet dansede, legede og spillede bold til de kirkelige fester, hvori både biskopper og ærkebisp deltog.

Biskoppen i Mende, G. Durandus, som døde i 1296, giver i sin bog om den kristne gudstjeneste en skildring af den mærkelige dans, Pelota, som nogle steder danses juleaften, andre steder ved påsketide. Præsterne legede med hinanden i klostrene eller i biskoppens gård, idet de hengav sig til boldspil, dans og sang.

Men ud over at være en dans er ordet pelota også en betegnelse for et boldspil, som baskerne i dag er kendt for at spille. Ved hjælp af et skeagtigt boldtræ spilles bolden op ad en mur. Ordet pelota vidner således om, at dans og boldspil på visse punkter har været knyttet tættere sammen, end vi er vant til.

I en skildring af dansen Pelota, som den blev danset i katedralen i Auxerres i 1500-tallet, fortælles det, at den nyankomne kannik skal møde med en bold, som han skal overgive til dekanus eller hans stedfortræder. Med

den ene arm om bolden griber dekanus med sin frie hånd den nærmeste præst i hånden og han den næste igen og således dannes en lang kæde, evt. en ring. Dekanus istemmer den gamle påskehymne »Victima paschali laudes« og alle de øvrige samt orglet falder i.

Videre i skildringen hedder det, at dansen skulle finde sted nede i vestenden af domkirken hovedskib omkring den store labyrint, som dér var indlagt i gulvet. Den lange kæde bevægede sig omkring i labyrinten i tretrinsdans og dekanus kastede bolden først til en og så til en anden.

Når sangen og dansen var slut, gik man ind i sakristiet til det ventende måltid, hvor deltagerne byttede gaver og nød de fremsatte retter, samt drak rødvin »i behersket omfang«. Under festen læste man dagens prædikentekst højt, og sluttede det hele af ved sammen at begive sig ind i kirken til aftensang.

Det var ikke kun i domkirken i Auxerres, man spillede bold ved påsketide. Det gjorde man også i eller ved andre kirker, bl.a. på Ljørslev kirkegård på Mors i det forrige århundrede. Gårdejer Peder Kr. Nygaard kunne i 1913 berette: »I Ljørslev var det skik, at de unge mennesker anden eller tredje påskedag om morgenen tidlig gik op på kirkegården og spillede bold. Deltagerne deltes i to hold, og hvert hold havde sit mål ved hver ende af kirkegården. Bolden måtte gives op tre gange, den tredje gang skulle de ud af målet, og der skulle så rammes efter dem. Spillet var nærmest langbold. Blev bolden kastet udenfor kirkegårdsdiget, skulle der betales bøder, der blev fortæret om eftermiddagen«.

Hvorfor spillede man på Mors bold på en kirkegård i det forrige århundrede? Rækker denne tradition – ligesom dansen under risbøgen i Borup – tilbage til det hedenske kultliv? Sandsynligvis.

Ligeledes kunne man spørge, om der er en forbindelse mellem påskedansen Pelota i domkirken i Auxerres, hvor der blev danset med bolde i labyrinten, og så dansefrisen i Ørslev? Måske.

Dansefrisen kan tolkes som en påskedans – en opstandelsesdans – en glædesdans til ære for det himmelske bryllup.

Sten, træ og dans

Både Grundtvig og Martin A. Hansen fik i Borupris en

påmindelse om, at vi må se på kristendom og kirkehus i en større sammenhæng, der også omfatter de hedenske tidsrum af vor forhistorie. For Grundtvig var stendysen et hedensk alter, hvor livets fornelse og opbygning finder sted i dødens nærhed. For Martin A. Hansen var »Borup kirke« et helligtræ, der udtrykte traditionens betydning for folkets kultur.

Er dansepladsen i Borup og dansefrisen i Ørslev en påmindelse om, at dans (og idræt) har haft en – upågtet – betydning som traditionsbærer og livsfornyende kraft?

Blæsten, dannelsen og uddannelsen

Sigurd Kværndrup

Ved undervisningsministeriets og højskoleforeningens møder for nylig i Fredericia krydsede to udsagn hinanden, mens resterne af en eller anden amerikansk orkan fløjtede gennem gaderne: Kjeld Krarup, vor undervisningsinspektør, opfordrede med kraftigt mæle højskolerne til i det kommende år at tage en debat om, hvad begrebet almindelse egentlig indebærer, da det jo er grundlaget for støtte til højskoler ifølge lovens ordlyd; det var nødvendigt, sagde han, for at få afgrænset højskolen fra al mulig anden kursusvirksomhed (der ikke nyder samme støtte). Man forstod, at især visse korte kurser havde svært ved at leve op til dette krav om almindelse.

Ikke så svært, for hvordan sikrer man overhovedet, at én uges undervisning er både almen og dannende? Forestiller man sig for eksempel, at begge mål skal opfyldes nogenlunde i hele deres bredde, så er det vist kun lykkedes én gang i verdenshistorien at opfylde på så kort tid. Det var ved samme lejlighed, at det blev slået fast at *en uge har syv dage*. Nu kan mindre vel gøre det, og kunne man ikke sige, at studiet af en enkelt side af skabningen, luftens fugle f.eks. normalt er tilstrækkeligt som bidrag til almindelsen under syv dages højskole. Spørgsmålet er da, om senere, decideret menneskeskabte institutioner og hobbies (f.eks. fagbevægelsen og dens historie, eller sejlplads), er almindende?

Tilbage til Fredericia, hvor stormen var løjet af, da Foreningen for Folkehøjskoler i Danmark næste dag holdt møde med landets forstandere. Den nyvalgte formand Ove Korsgaard gav et fint oplæg om højskolens situation i dag i forhold til i 1970, hvor den gamle lov blev til; han spurgte om lovfællesskabet med de andre

frie skoler (landbrugsskoler, husholdningsskoler og efterskoler) burde ophøre, således at en ren højskolelov kunne fremmes i overensstemmelse med udviklingen siden 1970: Blandt de punkter Ove Korsgaard trak frem var, at almindelsesbegrebet, som endnu levede i 60'ernes højskole, måske var forældet som grundlag for nutidens; »bifagene« (idræt, kreative fag, friluftsliv og musik) er trængt stærkt frem, og de gamle dannelsesbærende, historisk-poetiske fag står generelt svagere end dengang – man kunne tilføje, at de dog stadig står stærkere end i det øvrige samfund og dets uddannelsesinstitutioner.

Er det da overhovedet lykken med dette ufolkelige almen dannelsesbegreb?

Man burde måske blive lidt forbeholden, når det nu også ventileres i gymnasiekredse, bliver gjort til genstand for kunstigt åndedræt fra nyhumanisternes side og debatteret i Sorø Akademis luftige haller (i august 85, og de mange gode oplæg fra konferencen om humaniora og dannelse kan læses i undervisningsministeriets tidsskrift *Uddannelse* 8, 1985). Her talte Ebbe Reich om »Humanisme og dannelse«; han kritiserede dannelsesbegrebet for at være for vattet herhjemme og »ganske simpelt det mest nationalliberale ord, der findes på dansk«. Men så sagde han også:

Hvis den danske dannelse som begreb skal reddes, er jeg derimod ikke i tvivl om, hvilken retningsgivende forstærkning det vil være aktuelt at udstyre den med.

I vor tid drejer det sig om *demokratisk* dannelse.

Mange forskellige faktorer – lige fra Grundtvigs folkelige bredde og til Brandes aristokratiske tvivl på demokratiet – har forsinket, at det begreb, der blev

skab i den samme tid og af de samme mænd, som skabte det danske demokrati, har fået klargjort og udviklet sit forhold til dette demokrati.

Jeg vil altså besvare spørgsmålet fra før således:

De vigtigste almene erfaringer og indsigter det danske folk for tiden har at videregive til den opvoksende slægt kan sammenfattes i begrebet demokratisk dannelse.

Vigtigst både i den forstand, at vores land hører til i en lille minoritet på kloden, der har fået demokratiet til at fungere nogenlunde i temmelig lang tid. Der er virkelig noget at lære fra sig. Og vigtigst i den forstand, at det kun bliver gjort helt tilfældigt og uden plan for tiden, og at behovet for det derfor er akut.

En hurtig definition af demokratisk dannelse kunne lyde sådan: En almen og permanent kamp for at udvikle, mangfoldiggøre og erkende dialektikken mellem individ og samfund – og derfor samtidig en kamp imod den uflyttelige, undertrykkende modsætning mellem de to.

Så langt tror jeg at mange højskolefolk kan være enige. I det følgende vil jeg trække nogle yderligere bestemmelser af et, (post)-moderne og demokratisk dannelsesbegreb frem:

Folkehøjskolen baserer sin eksistens og sit særpræg på mindst to slags kulturarv. For det første på 1700-tallets optimistiske oplysningstanke (Holberg), udfoldet til at gælde hele folket, og kristeligt fordybet til livs-oplysning (Grundtvig). For det andet på 1800-tallets borgerlige kernebegreb dannelse, med dets tilhørende forventning om

civilisering og kropsbeherskelse, individualisering, personlighedsudvikling, modning og handling.

Den ministerielt rejste debat kunne man måske afslutte ved at få primæruddgangspunktet *folkeoplysning* ind i loven i stedet for almindannelse. Det ville være fint nok, men dermed standser den nødvendige debat om højskolens identitet ikke.

Selvom dannelsesbegrebet ikke kan bruges til at udsige, hvad der er kernen i højskolen (livsoplysning), kan kernen heller ikke bruges til at markere højskolens rummelighed politisk og dermed adskille den fra fagskoler mv. Netop sammenlignet med såvel fagskoler som gymnasiet og universitetet har højskolen i dag nogle funktioner, der da også har så meget mere med dannelse at gøre end det under- og overliggende uddannelsessystem.

Det giver sig for det første igennem selve skoleformen, med det helhedsskabende, sammenhængende skema og den ubrudte livssammenhæng uden skarp adskillelse mellem arbejde og fritid, arbejdssted og levested. For det andet betyder spredningen af elever, såvel geografisk som socialt og uddannelsesmæssigt, at højskolen bliver et socialt eksperiment, en fri og demokratisk enhedsskole. Mange unge som skolesystemet har adskilt samles igen, studenten med lærlingen, den arbejdsfrie med den karrierebevidste o.s.v., et møde der ofte spænder godt af; det øger den sociale fantasi, tolerancen og sammenholdet på tværs (og på trods af klasseskel). De unge kommer nok med forskellige ønsker og bevæggrunde, men alle med en fornemmelse af, at de har manglet noget – udefinerbart i skoletiden. De mener at finde det på højskolen: Hvad finder de?

Svaret blæser i vinden og det er højskolen selv som er den gode blæst: Noget formål har den ikke i almindelig forstand, d.v.s. ud fra vort samfunds kalkulerende, kumulative tænkning og uddannelse. I Tyskland forstår man den simpelthen ikke. Men energisk går den til værks, blæser nu fra et verdenshjørne, så fra et andet, berører stort og småt, er i hvile, så i voldsom aktivitet, stryger nogle med hårene, andre imod. Netop ved sin mangel på målrettethed, ved sit ikke-kumulative væsen griber den og ryster det givne i nye former, gør form, d.v.s. dannelse mulig som bevidst mål; den ophobede, målrettede viden fortøner sig under de mange indtryk og slår med lidt hjælp om i mere afklarede tydingner. På den måde forvandles et overmål at uddannelse til dannelse og modning (en antydning af hvor forskellig nutidens højskole er fra fortidens skoler for næsten-analfabeter). I bedste fald, vil man indvende! Ja nok, men heller ikke ekstremt. Enhver højskolelærer og forhenværende elev ved, at det heller ikke er noget usædvanligt, at et længere højskoleophold bliver et livsminde, der har forandret og modnet et betydeligt antal elever mærkbart og selverkendt. En af grundene er, at »skolen for livet« næsten mirakuløst har undgået at blive inddraget i modernitetens næsten altomfattende kumulative processer, der samtidig har gjort vores hverdagsliv til et primitivt, sultende U-land, hvorfra vi afmægtigt gennem husaltrets billedmaskine kan iagttage en endnu større hunger, naturens såvel som Afrikas. Men ellers ikke et ord om dommedag fra min side. I den forbindelse er højskolelivets lette gammelagtighed og traditionstroskab et mægtigt aktiv mod forarmningen, i arbejdet på at få hver-

dagslivet til at blomstre mindst lige så meget som erhvervslivet og militærsystemerne. Et beskedent krav, ikke? Og et dannelsesmål af stor væsentlighed.

Et af Skærskørs Folkehøjskoles bestyrelsesmedlemmer, som er forsikringsdirektør, udtrykte det sådan under en intern debat for nylig:

Højskolen skal vel bidrage til at (gen)give de unge en fornemmelse for personlig integritet og moral, for værdien af et stabilt og alsidigt familieliv og for nogle videre perspektiver ved at leve end at tjene penge og købe varer. Eller et andet bestyrelsesmedlem, advokat: »Højskolens mål er at øge elevernes livsduelighed«, noget darwinsk i tonen, men vel heller ikke urigtigt. Et af midlerne bør efter min mening blive en lidt kraftigere faglig modvind; d.v.s. vi skal stille større krav til elevernes egen indsats og til undervisningsniveauet, bl.a. ved at efteruddannelsesvilkårene bliver forbedret for lærerne i forbindelse med en ny højskolelov. Selve det at beskæftige sig intensivt med et – to selvvalgte eksamensfrie emner af en vis sværhedsgrad i en længere periode rummer et dannelsesperspektiv, som savnes i andre dele af det danske uddannelsessystem. I England har man i lange perioder kun tre fag i skolen – og ingen vil vel beskyldte englænderne for at mangle hverken dannelse eller kundskaber. Som studieforberedende skoleform siges den engelske model at være den danske langt overlegen. Herhjemme prøver man jo at proppe det hele i hovedet på eleverne gennem 10-12 forskellige småfag. Resultatet ser vi i vores 4.G, hvor ikke mindst tidligere gymnasie- og HF elever nyder at kunne koncentrere sig om ét fag hver formiddag hele ugen, eller så. Og hvilke.

Ethvert emne kan i princippet tænkes som et centralt højskolefag, d.v.s. være basis for »modvind«, dannelse og livsoplysning; afgørende er i meget høj grad den samtale, som følger af faget, undervisningens kvalitet og personlige karakterer, samt det fælles engagement. Hvis det findes fra lærerens side, så har højskolen et fantastisk dannelsemæssigt kort på hånden, oven på års distancepræget skoleundervisning. For tiden er det tydeligt, at elevernes interesse for det første giver de kreative og traditionsbærende fag fremgang: D.v.s. værksted, formgivning med kulturhistorie, tegning/maling med æstetik, dramatik og musik, digtning og poetisk værksted. Ikke underligt, når man ser hvor meget dette område stadig forsømmes i skolen. For det andet interesserer »områ-

det« folkedans, kropsbevidsthed, rytmisk idræt (mv.) yoga, ny psykologi, der åbner for en berigelse af den europæiske selvforståelse og dannelsesopfattelse; – eller rettere den bornerthed, som efterhånden havde kvalt en oprindelig helhedsopfattelse, bliver igen blæst omkuld. 1800-tallets dannelsestænkning, der så mennesket som en konfliktfyldt enhed af bevidst og ubevidst, af krop, sjæl og ånd, synes at få en renæssance. I dag er højskolen en af de vigtigste kanaler for gennembruddet af en ny menneskeopfattelse og udforskning af forholdet mellem menneske og natur, den ydre såvel som den indre.

Her ligger et vækstpunkt for et postmoderne dannelsesbegreb, som de kommende år må afklare nærmere. Vinden er ved at vende.

Lokalkultur – Skal folket dannes?

Det kropslige, det historiske, det mytologiske

Henning Eichberg

»Gerlev byfest den 2. august 1985 i laden hos Jørgen Rasmussen – Husk madkurv med kaffe, bestik og kopper. Tallerkener og glas skal vi nok sørge for. Øl, vand og vin bør købes i festlokalet, men vi sælger også snaps. Festkomiteen og festens orkester sørger for at I ikke kommer til at kede jer, men tro ikke at vi klarer det hele!»

Så har der igen været holdt byfest i Gerlev, vi har danset under det store militær-camouflagenet, som gør laden lidt mere hyggelig. Lyset fra de røde, grønne, gule og blå pærer spejlede sig i tomme og fulde flasker. Børnene sang »Bro bro brille« for at få slik og reklamekasketter. Der var fællessang med »Velkommen i den grønne lund« og »Det var en lørdag aften«. Man erindrede sig med glæde Pers vittigheder fra sidste år og valgte forventningsfulde et udvalg til det næste.

Hvor stammer den fra, hvor går den hen, den folkelige kultur? Og er den overhovedet kultur?

Landsbykulturens forsvindingshistorie

For en del år siden var der en skole i Gerlev. Nu bor Solveig og Otto i den »gamle skole«, og der holdes ikke engang længere skole i den »nye skole« (nu gardinfabrikken) uden for landsbyen. Den er flyttet endnu længere væk – til Slots Bjergby. For mange år siden var der et forsamlingshus i byen. Men det forsvandt også, og nu bor Greta der, hvor bøndernes fællesliv engang udfoldede sig.

En købmand er et vigtigt mødested i landsbyen, for den daglige kommunikation og den sociale kultur (eller sladder). Han er også forsvundet fra området. Bilismen

gør det jo nemt at nå et »bedre tilbud« i Slagelse, og denne konkurrence kan landsbykøbmanden ikke klare. – Ikke mindst er der Gerlev Kirke. Den er med sine midaldrelige kalkmalerier så berømt, at Tobias Faber har et billede derfra med i sin bog om Danmarks arkitektur, og et billede af og til kommer der folk fra København for at besigtige stedet. Men for landsbyen er kirken ikke længere et livscentrum (snarere dødens: kirkegård). Undertiden er der ganske vist bryllup, men ikke engang hver juleaften forsamles folk i Gerlev Kirke. Det går på skift mellem Gerlev, Lundforlund, Slots Bjergby og Sludstrup.

Hvad er der så tilbage i byens sammenhæng? Engang om året fejrer man Sankt Hans på Gerlev Idrætshøjskole, men den ligger lidt udenfor. Også idrætsforeningen med sin sportshal er placeret udenfor, dog er den i grunden den sidste, nogenlunde omfattende organiserede sammenhæng i byen. Men det er ikke alle, der har lyst til at være med i sporten, især ikke i den del, der drejer sig om turneringer.

Der lå altså en logik, næsten en nødvendighed i byfestens opkomst omkring 1980. Noget var gået tabt, det kunne alle føle. Man pendler i det daglige frem og tilbage til arbejdet, til Slagelse eller andet steds. Nye folk flytter ind, man ved ikke, hvem de er. Især ikke i et bilsamfund, hvor man ikke længere møder hinanden på gaden men kører forbi hinanden. Bliver Gerlev en anonym soveby? – Byfesten var et svar. Er det nok?

Dannelse, opdragelse, oplysning?

Hverken landsbykulturens forsvinden eller byfestens op-

komst er særlig specifikke for Gerlev. Strukturforandringerne og problemerne mødes over hele landet. Hvad så?

Først i konfrontationen med sådanne strukturer bemærker man, hvor problematiske alle de ord, som går på pædagogerne og kulturpolitikere så let over tungen, er: Dannelse, opdragelse, oplysning. – Hvad siger disse idealistiske vokabler i bilismens, TV-kulturens, sovebyens realitet?

Dannelse? Det var en god intention i det tidlige 19. århundrede, et programbegreb for borgerskabets vej fremad. Hvem danner hvem? – det har altid været klart for borgerskabet: De dannede danner folket. Resultatet blev det modsatte af en lokalkultur: udtørring af sammenhængen i nærmiljøet. Og det gælder jo ikke kun for landsbyerne. Tværtimod: Forstæderne og især de nye »monopolbyer« udenfor København og ude på landet står endnu svagere, når det gælder den kulturelle sammenhæng (Bech/Thomsen 1978, Thomsen 1981).

Opdragelse? Ordet spejler endnu tydeligere det skæve forhold mellem en opdrager, der sidder »deroppe«, og den opdragede, som turde bevæge sig »opad« på karrierens stige. Hvor rimeligt er hele det pyramidisk-hierarkiske system, som danner baggrundskategorien for forestillingen om »op« og »ned«?

Oplysning? Dette begreb og den dermed betegnede sociale realitet lyder mere acceptabel, fordi lyset jo er noget godt. Og med Grundtvig kan man godt have en forkærlighed for den folkelige oplysnings lys overfor mørket. Men »lyset, som tændes af oplysningen, oplyser ikke kun folk, det belyser det også« (Lesemann 1982,64): med gadebelysning (Schivelbusch 1983), med fængselets og pædagogikkens panoptiske blik (Foucault 1977), med den kommende elektroniske overvågningsstats muligheder.

Belysningen etablerer igen det skæve forhold mellem den belysende og den belyste, mellem den oplysende ved lysets kilde og den, som er lysets og oplysningens genstand og reflektor. Oplysningens lys blev mærkeligt blåblegt på TV-skærmen.

Nej, de idealistiske pædagogiske formler, som tog udgangspunktet i hovedets tanker, i individets moral (eller moralisering) og i de dannedes overlegenhed lyder ikke

længere overbevisende. De har ledsaget landsbykulturens opløsning i Gerlev såvel som arbejdsklassens vej fra Københavns indre by til sovebyernes ørken, fra den sorte firkant til Albertslund.

Byfester, græsrodde, lokalspil

Og dog, ikke alt er industrikapitalismens og konsumkulturens passiviseringer. Byfesten i Gerlev er kun ét eksempel på initiativer mange steder over hele landet. Er det tilfældigt, at byfesterne – skønt mestendels upolitiske og uden intentioner udover den lokale hygge – blomstrede op parallelt med græsrodsbevægelsernes opsving? Eller udtrykker de den anden side af græsrodsbevægelsernes virksomhed: sanselighed (hvor græsrodde frembringer kritik), social sammenhæng (hvor græsrodde søger og må søge konflikten), livssammenhæng (hvor græsrodde koncentrerer om ét område)?

Der eksisterer også en tredje kulturbevægelse, som illustrerer denne (modsnævningsfulde) sammenhæng: lokalspillet i Danmark (Stevns 1984). Det har på samme måde udviklet sig på det lokale plan i sidste del af halvfjerdserne og forbinder tit modsætningsfulde elementer: sanselighed og kritik, politik og fest, krop og ord. Forløbere var de ældre nationalpatriotiske og nostalgiske egnsspil (fra 1880/1930'erne til 1960'erne), politiske teaterformer og amatørernes gadeteater eller happenings. Et tidligt signal var et dokumentarispil af Slagelse-teatergruppe »Stilladset« 1966, fulgt af middelalderlig-historiske friluftspil i Antvorskov Slotsruin 1971/72. Men derefter startede de egentlige lokalspil i Viborg og Hald Hovedgaard (i 1976) og blev til en bred bevægelse: at søge og i fællesskab dramatiserede egne rodde. Lokale temaer og almindelige menneskers skæbne, den nyere fortids historiske horisont og politiske forandringsperspektiver karakteriserer det nye folkelige fænomen.

Er folkelig forskning populærvidenskab?

Det kan altså se ud, som om der er skabt et middel til at opnå den hidtil manglende forbindelse mellem fest og politisering. Kan man så opdrage folket til et bedre kulturelt demokrati? Måske må man snarere forstå det omvendt: måske er der en chance for, at folket kan opdrage

PHILIPVVS MEI.

IOHANNES BRACHMON.

eller danne sin intelligentsia til mere underholdende, kreative udfoldelser. Måske endog mere end dette: Hvis lokalspillet fører til nye lokalhistoriske initiativer, til kultursociologiske eksperimenter, er det så tegn på, at en ny impuls for folkelig videnskab er på vej? Bliver »folkelig oplysning« til syvende og sidst til i en vekselvirkning, hvor især de »dannede« bliver oplyst gennem folket, gennem dets historiske erfaringer og viden?

Men dette spørgsmål tvinger til en ny eftertanke, måske en revision af hvad videnskab er, og hvad man vil forstå ved folkelig videnskab. Er der her noget at hente i den grundtvigske videnskabskritik?

Videnskaben er en enhed: Den sigter på at afsløre naturens (og samfundets) love. Videnskabens enhed har form af en pyramide. Nedefra bevæger man sig biografisk: fra folkeskolen opad via gymnasieskolen til universitetet, hvor der er undervisningsassistenter, så lektorer og til sidst professorer på toppen. Nedad formidles videnskab fra trin til trin gennem publikationer, forelæsningsninger og andre medier, indtil også skolens indhold er videnskabeliggjort.

Sådan er det konventionelle syn på videnskab som et hierarki af ekspertviden. Dens endimensionale struktur blev dog anfægtet, f.eks. da mængdelærens indførelse i skolernes matematikundervisning godt nok viste sig at være i overensstemmelse med videnskaben, men ikke

med lære- og formidlingsprocessen. Så blev det åbenbart, at der eksisterer en anden videnskab, som ikke kun er »mindre«, men strukturelt forskellig fra den akademiske videnskab: formidlingsorienteret, pædagogisk præget populærvidenskab med et kraftigt indslag af handlingsanvisning. Populærvidenskaben hører hjemme på skoler og aftenskoler, til dels også i TV. Her er alle deltagere mere lige, mens næsten alle i den pyramidale model på et eller andet trin er sociale tabere, og kun en håndfuld eksperter når »toppen«. Populærvidenskab har derfor altid været højt prioriteret i Socialdemokratiets kulturpolitik, især i mellemkrigstiden.

Hvis man derimod i højskolemiljøet eller i græsrods-sammenhænge taler om folkelig videnskab, så må man spørge sig selv: Om det netop er det nævnte andet videnskabsfelt, man mener? Om den dualistiske model »akademisk videnskab/populærvidenskab« er nok til at beskrive videnskabens muligheder?

Ved nøjere betragtning indeholder Grundtvigs folkelige videnskabssyn – og også andre former for videnskab – nemlig dimensioner, som tvinger os til at placere dem uden for den dualistiske model. Der findes i det mindste en tredje form for videnskab, og den er præget af tre træk: det kropslige, det mytologiske og det historiske.

MARTINVS WINTERMON.

NICOLAVS CRISTMON.

Sanserne

Det kropslige: Da Grundtvig lagde »det levende ord« til grund for sit oplysningsbegreb, drejede det sig om mere end blot en medieform. Det levende ord – d.v.s. man kan høre hinanden, se hinanden, ja, lugte hinanden, føle hinanden i en meget kompleks sanselig kommunikationsproces. Bert Brecht fortalte en kalenderhistorie om hr. K., som møder en filosofiprofessor og hos ham oplever en modsigelse mellem ord og kropsholdning. »Jeg ser du går klodset, og du opnår ikke noget, imens jeg ser dig gå. Du taler mørkt og skaber ikke lys gennem din tale. Når jeg ser din holdning, er jeg ikke interesseret i dit mål«. Dette er en illustration af problemet, ligesom den nye diskurs om mandens ensidige visuelle sanselighed i kontrast til kvindens erotik er det (Irigaray 1977, Bloch 1985). Det levende ord fører ustyrlige sanselige aspekter ind i videnskaben, og det er det, som gør det til et subversiv, oprørsk begreb i en tid, hvor ensidigt visuelle medier kommer til at dominere.

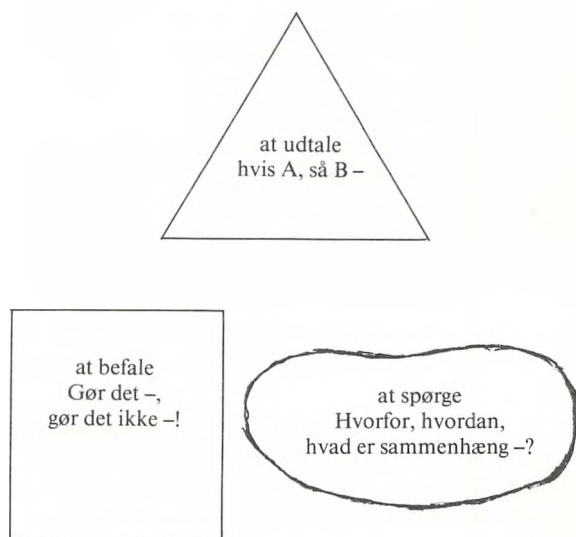
Virksomme billeder

Det mytologiske: Både akademisk videnskab og populærvidenskab lever af den selvforståelse at være afmytologiserende: Myter er bare primitivformer for »rigtig videnskab«, upålidelige forløbere for »rationaliteten«. Denne overbevisning blev til det svage punkt for grundvigianismen i det sene 19. århundrede, og så måtte Grundtvigs nordiske myter vige. Dog varede det ikke længe før psykologien – først Freud, senere på en anden måde C. G. Jung – genopdagede myterne som videnskabeligt refleksionsfelt. I dag virker »afmytologiseringen« som et lidt gammeldags borgerligt projekt. Fordi den i sig selv bygger på myter, på industrikulturens myter. Myter er virksomme billeder, og de forsvinder ikke, men forvandler sig: ommytologisering. »Afmytologisering« er derfor kun et naivt begreb, hvormed man immuniserer industriborgerskabets myter om »vækst«, »fremskridt« og »produktivitet«. Den mytologiske diskurs derimod tjener til at stille spørgsmål ved dem. Den gør os bevidst om de billeder, som virker i vor tænkning og i vort samfund, og gør dem relative.

Videnskabens mangfoldighed

Talens trialektik

Forandring, identitet, modsætningernes kamp

Det historiske: Hvor der er myter, og hvor der er samfund, der er der også forandring. Forandring præger også selve den akademiske videnskabs metodologi. Den har nemlig heller ikke altid været som i dag, og det ville være fuldstændigt uhistorisk, at tænke sig den uforanderlig fra nu af og i al evighed. Men det er netop, hvad det positivistiske videnskabssyn gør. (For mig som tidligere positivist har det været historiseringen, som mest virkningsfuldt stillede spørgsmål ved mit metodesyn og tvang mig til relativistisk nyorientering. Thomas S. Kuhns videnskabshistorisk skrivning om normalvidenskab, paradigmeskifte og videnskabelig revolution har således haft stor betydning for mig).

Udover ved forandringen og dennes relativiserende aspekter er det historiske også til stede i en modsatrettet tendens: at søge identitet. Hvor alt er under forandring, søges der efter det mere blivende: Hvem er jeg? Jeg er dansker, vi er folket, vi er proletariatet, jeg er 68'er, vi er græsrodderne – er nogle svar. Identiteten konstitueres mestendels i modsætninger (jeg er ikke –), d.v.s. politisk, hvis man forstår politik som en måde at tænke og behandle samfundsproblemer i modsætninger, i konflikt og kamp. Set på denne måde (og med Grundtvigs mytologi om nordisk kamp i erindring) er det historiske også det politiske, det modsætningsfyldte.

Overlaping og kultursociologi

Under de nævnte aspekter – det kropslig-sanselige, det mytologisk-relativistiske, det historisk-politiske – er det åbenbart, at der eksisterer videnskabsformer uden for de etablerede akademiske og pædagogiske modeller. Men det er også åbenbart, at den tredje tænkemåde ikke kun ligger udenfor.

Der er som altid overlapninger i den historisk-samfundsmæssige realitet. Ligesom TV sammenkobler akademisk og populærvidenskab, således har højskolerne også ofte anvendt en blanding af både populærvidenskabelige og folkeligt-videnskabelige mønstre. Og mellem det akademiske og det folkelige eksisterer der også en overlaping, som i øvrigt er temmelig dansk: Kultursociologien. Kultursociologien, sådan som den etableredes

på Københavns universitet i 1960'erne, arbejder med metoder og tænkeformer (aktionsforskning, nærmiljøhistorie, mytologihistorie, kropssociologi), som overskrider den konventionelt-akademiske metodologi (Fischer 1984). Det er derfor, kultursociologi ikke er identisk med sociologi, men er et udkast i retning af det folkelige. Og dog bliver der en forskel, som ligger i ekspertstrukturen, i videnskabens forhold til det stedfortrædende.

Ekspertstrukturer

Den akademiske videnskabs sociale konfiguration er udpræget en ekspertstruktur. Det er eksperter, der driver

forskningen på toppen af pyramiden. Systemet synes at være ret effektivt, men producerer også nogle ulemper. Ekspertspecialisering sker på bekostning af sammenhæng. Det har man nylig selvkritisk bemærket i tilfældet med skovenes død: Der fandtes indtil 1985 ikke mindre end 169 naturvidenskabelige teorier om denne mystiske sygdom henholdsvis ødelæggelse, og den, der opstillede teori nr. 169, kunne sandsynligvis som sædvanlig ikke engang kommunikere med teori nr. 168 på grund af forskellige sprog og uddannelsesbaggrunde.

Dette tab af sammenhæng hænger nok sammen med en anden ulempe: Ekspertstrukturen ekspanderer på bekostning af forskerens menneskelige praksisduelighed. Folkemytologien (inklusive tegneserier) har derfor udviklet billedet af den bizarre, verdensfjerne, latterlige professor eller den gale forsker. Videnskabens ekspertkonfiguration fører nemt til selvforkrøbling.

På dette punkt synes den anden videnskab, populær- og anvendt videnskab, at være tættere på praksis. Men den baserer sig også på en ekspertkonfiguration med indbygget magtstruktur: pædagogen som formidlings-ekspert. Der forudsættes en autoritet, som anviser andres handlinger (Ariès 1960, Christie 1971, Gstettner 1981, Dressen 1982). Også dette indebærer en selvforkrøbling: Altid at vide bedre end andre – det smitter af på livs- og kommunikationsstilen generelt.

Folkelig videnskab derimod baserer sig – sociologisk set – ikke på en ekspertstruktur, hvor hierarki eller magt er på spil. Specialisering findes også, men ikke sammenkoblet med autoritær struktur: ligesom håndværkeren har en specialiseret kundskab, men ikke en plads i karrierepyramiden. Man kan også sammenligne det med medicinkvinder eller shamaner i høvdingløse samfund: Der eksisterede og eksisterer kunnen og evner, men hverken pædagogisk eller hierarkisk placering i samfundet. De danske højskoler har faktisk fungeret efter et lignende princip: Man kunne danne en skole uden videnskabeligt eller pædagogisk bevis for kvalifikation, og så kom folk som elever – eller ikke.

Stedfortrædere?

Det, der karakteriserer den folkelige videnskabs anti-

avantgarde kvaliteter, er problemet angående »det stedfortrædende«. De to førstnævnte videnskabsbegreber beror jo på, at viden kan »formidles«, d.v.s. at der findes stedfortrædere for viden. Og det er rigtigt på mange menneskelige handlingsområder, men ikke på alle. Det er netop i det kropsligt-sanselige, det mytologiske og det historiske, at der viser sig grænser for »det stedfortrædende«.

I vort kropsligt-sanselige liv må vi faktisk samle vore erfaringer selv. Der findes ingen stedfortræder for at smage, for at høre et stykke musik, for at lege en leg på græsplænen, for at elske. Hvis vi vil bearbejde vor viden på dette felt, så må vi selv.

Det er kun os selv, der kender vores egen historie (hvis der er nogen, der kender den). Det er ikke kun et kvantitativt spørgsmål: Der findes aldrig eksperter nok til at skrive vores allesammens historie, vores allesammens biografier eller lokale historier. Det er også strukturelt: Hvor forandringerne i mit eget liv ligger, kan kun jeg selv grave frem.

Identitetsspørgsmålet kan heller ikke besvares stedfortrædende. Det har især vist sig i tilfælde, hvor etnisk-nationale mindretal blev defineret eller klassificeret udefra. Der er en kæmpe stor forskel på, om en sinti siger om sig selv: Jeg er sinti, eller om man indordner ham: Du er sinti (og iøvrigt siger man snarere: Du er sigøjner!)

Det politiske, som det modsætningsfyldte i historien, kan man heller ikke behandle med stedfortrædere. Hvor mine modsætninger (af ideer, interesser, livssammenhæng) ligger, kan kun jeg selv bestemme.

Måske er det derfor, at der netop på det historiske felt er kommet så mange nye initiativer til folkelig forskning i gang. Historiografisk barfodsforskning er at samle, skrive eller inspirere biografier (f.eks. arbejderautobiografier), at skrive lokalhistorie nedefra, arbejderhverdagshistorie, nutidens historie om konflikter i nærmiljøet etc. Grav hvor du står, »Schüler forschen«, at kende sin egen historie, oral history, historisk egnsspil er eksempler på initiativer.

At stille spørgsmål

Og til sidst: Myterne. Kan vi samle dem pr. spørgeske-

ma og bearbejde dem stedfortrædende gennem eksperter? Myter er billeder, som virker i vor daglige tale og adfærdsmønstre, på godt og ondt.

Kun gennem vor egen introspektion er de tilgængelige – om det er de nordiske myter på Grundtvigs venstrefløj eller myter om »fremskridt« og »vækst« på højrefløjen (eller også selve myten om »højre« og »venstre« og deres politiske »kamp«), om det er myter om verdenstræet Yggdrasil eller om træet, som forsvares af de »grønne«, om det er myten om bilsamfundets »mobilitet« eller om »græsrodderne«.

Myterne anskueliggør de spørgsmål, vi stiller til livet. Akademisk forskning er koncentreret om at udarbejde svar, udtalelser og universelle lovmæssigheder (hvis A, så B –). Pædagogisk populærvitenskaber vil give anvisninger (gør det –, gør ikke det –). Og hvem stiller så spørgsmål? Det gør myterne!

Det er sandsynligvis ikke tilfældigt, at spørgsmålstegnets form er beslægtet med labyrintens. Nu har vi en labyrintisk stensætning på Idrætshøjskolen. Kan vi høre spørgsmålene?

Der er altså uden for eksperternes og pædagogerne felter mange muligheder for opblomstring af en tredje videnskab: den folkelige forskning og oplysning. For efter alle eksperterets foretagsomhed bliver der dog en ekspertise tilbage hos folket: Folket er ekspert i at tage konsekvenserne.

Hvilken betydning har det for Gerlevs landsbystruk-

tur og for Gerlev byfest? Måske lykkes det også her for folket at opdrage »sine dannede« til at blive lokalt relevante. Der findes gamle historier fra området, som venter på at blive iscenesat som folkelige lokalspil. Der findes eksperimenter med kropsteater på højskolen, som hidtil ikke er blevet overført og testet i Jørgen Rasmussens lade. Der findes eksperter, som snakker om Det nye Verdensbillede, men forstår vi at lytte til den lille verdens sprog lige uden for døren? Der findes forhåbninger i alternative idrætsformer, men i landsbyen møder man først og fremmest sport. Vi holder seminarer om »det folkelige«, men landsbyen bliver til en soveby.

Hvem burde danne hvem? Hvem burde lytte til hvem?

Litteratur

ARIÈS, PHILIPPE: L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime. Paris 1960. – Deutsch: Geschichte der Kindheit. München 1975.

BECH JØRGENSEN, BIRTE/LEIF THOMSEN: Hverdagslivet i en forstad. København 1978.

BLOCH, CHARLOTTE: Synet og berøring. I: Centring 6(1985) 44-50.

BRECHT, BERTOLT: Weise am Weisen ist die Haltung. In: Brecht: Kalendergeschichten. Reinbek 1953, s. 129.

CHRISTIE, NIELS: Hvis skolen ikke fandtes. Oslo, København 1971.

DRESSEN, WOLFGANG: Die pädagogische Maschinerie. Frankfurt/M. 1982.

EICHBERG, HENNING: Ommytologisering. I: Per Warming (red.): Fremtidens videnskab. København 1983, s. 70-92.

EICHBERG, HENNING: Pyramider og labyrinter. I: Folklig idrott. Nordens Folkliga Akademi rapport 1985: 2, s. 40-60.

FEYERABEND, PAUL: Against method. 1975.

FISCHER, JEAN: Kultur, stil, festlighed. I: Kulturrosen 16:5 (1983) 2-15.

FISCHER, JEAN: Kultursociologi som post-moderne videnskab. I: Kulturrosen 16:20 (1984) 1-17.

FOUCAULT, MICHEL: Overvågning og straf. København 1977.

GRUNDTVIG, N.F.S.: Om nordens videnskabelige Forening. 1839. I: Per Warming (red.): Fremtidens videnskab. København 1983, s. 9-47.

GSTETTNER, PETER: Die Eroberung des Kindes durch die Wissenschaft. Reinbek 1981.

IRIGARAY, LUCE: Ce sexe qui n'est pas un. Paris 1977. – Deutsch: Das Geschlecht, das nicht eins ist. Berlin 1979.

KUHN, THOMAS S.: The structure of scientific revolutions. Chicago 1962.

LESEMANN, KLAUS: Sanieren und Herrschen. Gießen 1982.

SCHIVELBUSCH, WOLFGANG: Lichtblicke. München, Wien 1983.

SKOT-HANSEN, DORTE: Kulturpolitik og folkekultur. København 1984.

STEVNS, SYNNOVE (red.): Lokalspil i Danmark (= Rampelyset 163) København 1984.

THOMSEN, LEIF: Den autoritære by. København 1981.

Meckenem: Tänzerpaar

Om indianere, vandringsmænd og naturoplevelser på den jyske ås

Kenneth Robert Olwig

På væggen i min fasters sommerhus ved Delaware floden i USA hang der en plade med nogle mærkelige tegn og en indskrift, der betydte, at Marion og Robert Olwig var medlemmer af »Wigwam« ordenen med titel af »Storsachem«. Da jeg spurgte min faster Marion om, hvad det betød, fortalte hun med et glimt i øjet, at det var en indianer æresorden, at min far ikke bare var medlem, men at han også havde gået med lændeklæde! Hun havde et glimt i øjet, fordi min far var alt andet end primitiv. Han skulle overvinde noget i sig selv, når han tog til hendes sommerhus, der hed »hytten«, fordi det netop var ret primitivt. Det var uden el, indlagt vand, telefon eller WV. Han badede i floden med tennissko på, og lokummet var vist en plage for ham – han spiste i hvert fald rigeligt med svedsker, mens vi var deroppe. Tanken om, at han engang skulle have gået med lændeklæde, var nærmest ufatteligt.

Selv var jeg vild med indianerne. Jeg samlede flittigt på kortene fra cornflakespakkerne, hvor »Straight-Arrow« – d.v.s. : »Lige Pil« gav gode råd om, hvordan man skulle gebærde sig i vildmarken. Interessen for at komme ud i naturen var også årsagen til, at jeg meldte mig ind i spejderkorpset. Men det bedste var nu at besøge hytten, hvor man kunne sejle i kano i timevis i indianernes spor og lede efter gamle pilespidser, gravsteder o.s.v. Min far, forklarede min faster, havde været medlem af en forløber for spejderkorpset, der hed »Woodcraft Indians«. Den blev organiseret af en britisk/kanadisk kunstner og naturbogsforfatter, der hed Ernest Thompson Seaton. En væsentlig del af Woodcrafter aktiviteterne gik ud på, at man skulle leve sig ind i indianernes levevis og

skikke. Sammen med Lord Baden Powel var Seaton med til at grundlægge spejderbevægelsen, der lånte mange ideer fra Woodcrafters.

Jeg kom til at tænke på min far fornylig, da jeg traskede igennem den jyske Ås, et naturområde i Vendsyssel, som ofte omtales som »et pionerprojekt for det ikke-kommercielle, enkle friluftsliv«. Jeg vandrede med nogle elever fra højskolens friluftsgren. Vablerne gjorde forfærdeligt ondt, og det første ægte WC, som vi stødte ind i efter flere dages vandring i det jyske, virkede som en åbenbaring. men mine medvandrere var friske og glade, og deres ture ud til hemmelige steder i skoven synes ikke at genere dem, tværtimod. Som barn havde jeg gået ikke kun i indianernes fodspor, men også i min lændeklædte fars, og nu gik jeg som voksen i min tennisskoklædte fars fodspor og gumlede på svedsker. Jg kunne ikke lade være med at spekulere, om også indianerstammens voksne mænd havde det ligesådan, når de skulle ud i skoven med stammens unge, for at de unge kunne prøve kræfterne og blive ført ind i manddommens verden. Spiste de voksne indianere også svedsker? Det stod der ikke noget om hverken i Straight Arrows anvisninger eller i spejderhåndbogen. Der er i det hele taget meget, der ikke står i bøgerne om det skønne friluftsliv eller i de smukke poetiske beskrivelser om naturoplevelsens væsen.

Generationerne mødes i naturen

Man taler meget om generationskløften, som var der en synlig afgrund mellem forældre og børn. man taler ligeledes om naturen, som om den var en anden verden,

man kunne træde ind i. Men der er i virkeligheden tale om en gradvis overgang. Hvor begynder den nye generation og hvor ender den foregående? Hvornår er man ude i naturen, og hvornår er man ude af den? I begge tilfælde er der tale om usynlige grænser, der kun kan spores f.eks. i relation til forbruget af svedsker. De utallige generationer af voksne, der har måttet lide på ture i naturen med de unge, har respekteret disse grænser og dermed udført en næsten heltemodig gerning. Det er nemlig meget at overse grænserne, især hvis man har rundet de tredive, er et etableret medlem af samfundet, ikke længere er i den bedste kondition, og har tendens til forstopelse. Erindringen om min far fik mig til at indse, at unge måske føler et behov for naturoplevelser, der er anderledes end de voksnes. Sådan noget skal man som voksen bare forstå, fordi det kun er på denne måde, at man får mulighed for at komme med de unge ud i naturen og overskride generationskløften samtidig.

At vandre er en naturoplevelse

Livet foregår til daglig på den civiliserede voksenverdens præmisser. De voksne vil have, at de unge skal holde sig til *den slagne vej* og bevæge sig målbevidst gennem *skolegangen*. For voksne, der har lært at tænke abstrakt, er den »slagne vej« gennem »skolegangen« billedsprog, men for børn og unge, der tænker på en mere jordnær måde, er disse billeder yderst virkelige. Jeg gik vitterlig dag ud og dag ind den lige vej hen til skolens lige gange, og den dag i dag ville mine fødder kunne finde vej, selvom jeg gik i søvne.

I naturen fik jeg derimod mulighed for at *vandre*. De voksne, også dem der redigerer ordbøger, har ikke meget blik for sådan noget, men hvis man kigger grundigt efter i *Ordbog over Det Danske Sprog*, vil man se, at ordet at vandre, »egentlig betyder« at »gaa omkring eller hen til et sted – uden egentlig formaak«. Ordet bruges således om en »person, der rejser omkring til fods uden at have hjem eller fast opholdssted«. Af en eller anden grund er man mere lige til i min engelske ordbog. Her står der klart og tydeligt, at »wander« betyder at »bevæge sig omkring uden fast rute, mål eller formål, at flakke omkring, d.v.s. at *ramble*/det engelske vandrelaug hedder

»ramblers«/; at følge en snørklet rute, at afvige fra en rute, eller ikke holde sig til en rationel og fornuftig vej, som en vagabond«. Ordet er i øvrigt afledt af bl.a. det oldnordiske *vöndr*, hvilket betyder noget i retning af at sno sig eller dreje sig, og det er beslægtet med ord som det engelske *wind* og det danske »vind« (vind og skæv). Det at vandre betyder bogstaveligt talt at gå bort fra den slagne vej, væk fra praktiske, fornuftige formål, og at komme på afveje. D.v.s. alt det, de civiliserede voksne ville forhindre, og alt det man higede efter at kunne gøre dag ud og dag ind, når man traskede den lige vej hen til skolen.

De voksne kan ikke lade noget som helst være i fred. Tænk bare på naturen. Biologilæreren vil gøre naturen til et *økosystem* med »feedback« tilbagekoblinger o.s.v., der gør den til lige så fornuftig en ting som et edb-anlæg. Men som børn vidste vi, at naturen var, som det stadig står i ordbogen, noget hvis tilstand var »af en vis oprindelig, primitiv art, uden (overdreven) forfinelse, arbejdspecialisering, fremskreden teknisk udvikling, o.s.v.«. Naturen er m.a.o. noget med vilde indianere og uden WC. Vi vidste også, som det ligeledes står i ordbogen, at naturen er noget, der er »medfødt«, og som »er af en for vedkommende persons eller tings art og væsen bestemmende for deres karakter«. Eller sagt på en mere jordnær måde, så følte vi, at det at vandre var mere i overensstemmelse med vores natur, eller var mere naturligt, end det at gå den regelrette, slagne vej (hvis der er nogen, der ikke tror mig, må de gerne låne mit barn og prøve at gå en tur på en lige linie med hende).

Indianerne opfattes af de civiliserede som værende vilde, hvilket igen ifølge ordbogen vil sige, at de lever i »naturstadiet« og ikke er »civiliserede«. Deres natur kaldes også vildmarken, hvilket igen ifølge ordbogen er et sted, der bl.a. kendetegnes ved, at det er uden veje. Det er et sted, hvor man i bogstaveligste forstand forvildes eller lader sig blive forvildet (eller, på engelsk, bliver »*bewildered*«) og kommer til at »vandre«. Der synes at være en sammenhæng mellem at forvildes og at blive betragtet som værende vild, forvildet eller hedning. De voksne formyndere af civilisationen har altid haft et dårligt forhold til de vandrede vilde, der ikke kunne kon-

trolleres og holdes til den slagne vej. Da Kong Henry den VIII i England skulle befæste den engelske statsmagt, blev tusinder af vandringsmænd simpelthen henrettet. Dannelsen af Amerikas Forenede Stater betød, at indianerne med vold og magt skulle befæstes i nogle reservater. I dag, hvor nye stater bliver dannet i Sahel området, er det nomaderne, der skal tvinges til at blive fastboende, selv om stedets økologi ikke kan bære deres kvæghold på permanent basis, og det bliver med hungerekatastrofe til følge. I Danmark var en af begrundelserne for, at man i 1700-tallet ville kolonisere den jyske hede med tyskere, der skulle bo i store, centraliserede landsbyer, at man så skævt til både den indfødte befolkning, der i høj grad levede af at være omvandrede handelsrejsende, smuglere, brændevinsbrændere, hoserkræmmere og hyrder, og til de såkaldte kæltringer, rakkere, tater eller natmænd. Sidstnævnte, der vandrede igennem yderdistrikterne, omfattede alt fra et mindre

antal egentlige sigøjnere til danskere, der på en eller anden måde var kommet på afveje, og som var endt med at måtte leve af at flå selvdøde dyr eller af krybskytteri, trylle- og spåkunst, gøgleri og virksomhed som cirkusartister. Det sorte Jyllands hede, mente man, var beboet af uciviliserede hedninger.

De, der vandrede, var i bogstaveligste forstand sat udenfor landets lov og ret og derfor »fredløse«, og de ord man brugte om dem var stærkt nedsættende. Det var bestemt ikke smigrende at blive kaldt tater eller kæltring. I USA mente man, at »the only good Indian is a dead Indian«, og i England betød ordet for vandringsmand, *rover*, også »røver«. Ikke desto mindre er disse udskud fra samfundet blevet opfattet som helte af generationer af børn og andre med en barnlig fantasi – f.eks. digtere og vandrebevægelsens koryfæer. Blicher befolkede den jyske hede med heltedige kæltringer og krybskytter og blev selv en ivrig vandringsmand, til trods for at mange så skævt til ham af denne grund. Vagn Lundbyes skrifter om indianere er det sidste skud i indianerromantikken, der går tilbage til James Fenimore Coopers *Den sidste mohikaner*. Røveren Robin Hood er blevet folkeeje som symbol på naturmennesket, der bekæmpede den forfinede (d.v.s. franske) civiliserede stats overgreb mod det naturlige anglo-saksiske folk, og de rige velbjærgedes overgreb mod de fattige.

Vandring som pilgrimsfærd ind i ens egen natur

Vandrebevægelsens koryfæer har dog haft en fornemmelse af sammenhængen mellem det vilde, naturen og det at vandre. Vagn Lundbye har således skrevet:

At vandre er at leve, sagde middelalderens vandringsmænd, der levede af at gå viden om i Europa. – Deres påskud var en forstående rejse til »det hellige land«. Målet legaliserede deres liv og færden. Kun undtagelsesvis nåede de det. Jeg bilder mig ind, at den dybeste grund til, at de aldrig gjorde det, ganske simpelt var den, at de allerede forlængst i selve vandringen havde nået det hellige land. – I vandringen vender jeg tilbage til mine sanser og min krop.

Lundbye er også inde på, at civilisationens vogter ikke har meget tilovers for den, der vandrer:

Ved flere lejligheder har jeg forhandlet med embedsfolk og politikere, og det har da gang på gang slået mig, at de var formørkede af den sag, de repræsenterede. På intet tidspunkt viste de, at de indeholdt andet end det de sagde. Det er mere end udtryk for en tro på mennesket at slutte derfra og til, at de ville have været anderledes levende, hvis de udsatte sig for lidt mere end cigarerne, parcelhuset, ferien samt nu og da konen og hundens aftenluftning. Alle disse »erstatninger«, som mere end noget andet disponerer folk til den idræt at dømme anderledes temperamenter og indstillinger som eskapisme eller følelsesladet romantik.

Lundbyes bemærkninger er stærkt inspireret af de første sider i økologen og forfatteren Henry David Thoreaus klassiker *Om at vandre*, der nok er vandrebevægelsens urkilde. Thoreau tager også udgangspunkt i middelalderens vandringsmænd, der er de rigtige pilgrimsfarerne. Thoreau var ligeledes klart på deres side imod civilisationens vogtere, »præsten og skolekommissionen«, dem der oprettet selskaber til udbredelsen af nyttige kundskaber, og dem, der vil have, at vi skal holde os til den offentlige lige vej. Han føler stærk tilknytning til en »præeksistens«, som »skovboer og fredsløs«, og nævner i denne forbindelse Robin Hood. Han blev også en slags Robin, da han blev fængslet for sin modstand mod slaveri og krig. Dette var baggrunden for hans skrift »Om civil lydighedsnægtelse«, der dannede forbillede for bl.a. Leo Tolstoj, Mahatma Gandhi og Martin Luther King. Thoreau var meget bevidst om, at det at vandre ikke var noget for det civiliserede samfunds støtter:

Hvis du vil til den politiske verden, min ven, så følg den brede vej, følg markedskusken; sørg for at have støvskyen bag ham lige i øjnene, og den vil lede dig lige til stedet.

Thoreau foretrak selv den »levende« forladte gamle vej, der snor sig afsted, og som ingen kommer grus på, fordi ingen slider den. For ham er det at vandre ikke kun

et middel til at finde tilbage til sin oprindelige, naturlige sansalighed. Det er også en måde, hvorpå man kan finde tilbage til civilisationens barndom. »Verdens opretholdelse ligger i vildmarken«, skrev han:

Vore forfædre var vilde. Sagnet om Romulus og Remus, som diedes af en ulv, er ikke en meningsløs fabel. Grundlæggerne af enhver stat, som har hævet sig til storhed, har draget næring og styrke af en lignende vild kilde. Det var, fordi Romerrikets børn ikke længere diedes af ulven, af de besejredes og fortrængtes af de nordlige skoves børn, som havde dette fortrin.

Thoreau var slet ikke modstander af fremskridt, som mange tror, men han mente, at fremskridt var betinget af at kunne holde forbindelse til vores rødder gennem tilbageskridt til naturen. Han beklagede derfor meget, at nogle velhavende folk ville sætte sig på fællesskabets livsgivende natur:

Her på egnen er den bedste del af landskabet endnu ikke blevet privat ejendom. Ingen ejer landskabet, og den vandrende nyder en relativ frihed. Men sandsynligvis vil den dag komme, hvor det vi blive udstykket til såkaldte haveanlæg, hvor nogle få bare vil kunne nyde en eksklusiv og forkommen glæde – hvor gærder er skudt op overalt og menneskefælder og andre maskiner er opfundet for strengt at holde folk til den *offentlige* vej, og hvor det at vandre frit over Vor Herres jord vil blive udlagt som gement indbrud på en eller anden nådigherres grunde.

Den jyske Ås

Alle disse ting tænkte jeg på, da jeg vandrede med en yngre generation af »de nordlige skoves børn« i den jyske Ås. Her er der natur for alle pengene. Der er et mylder af snørklede gamle stier, enge og skove, hvor man virkelig skulle kunne vandre. Her er stedet, hvor omvandrende røvere, kloge koner, gøglere og cirkusfolk har holdt til indtil vores egen tid. Men nogle af disse fortidige vandreres skæbne gav også stof til eftertanke. Nogle lod sig nemlig blive bosat i et fattighus nede på sletten, og dette blev også deres endeligt. En uskøn nat i 1841 blev huset omringet af egnens lokale velbjærgede civili-

sationsvogtere, og de blev myrdet. I dag er faren en anden. Fritidslandmænd o.lign. har opkøbt arealer til deres private rekreation, fuldstændig som Thoreau spåede for sin egen hjemegn, og de ønsker ligeledes, at vandreren holder sig til den offentlige grusbelagte vej. Anderledes er det, pudsigt nok, gået med de egne som Thoreau elskede omkring Walden Sø i Concorde Massachusettes. Her har samfundet opkøbt hele arealer og lavet en naturpark, hvor man kan færdes frit, bare man tager behøringt hensyn til de mest økologisk sårbare arealer. På den jyske Ås har myndighederne dog heldigvis sørget for offentlige stier, der mange steder er dejlige at færdes på. Men man savner muligheden for at vandre mere frit ef-

ter eget hoved på egnens stier i al almindelighed – også dem der ikke er velplejede eller grusbelagte. Der er også lavet en lejrplads, hvor vandringsmanden kan overnatte i sit telt, og ved siden af er der bygget højtciviliserede WC'er med indlagt vand for at friste stifareren til at opholde sig der en stund. Sådant et WC kan virke som en åbenbaring for den aldrende vandringsmand, der i dagervis har måttet nøjes med skovens dybe stille ro. Men det kan også være en fælde, der frister en til at opgive den vandrede persons snørklede gang for den gængsne slagene vej. Hvis man bliver fristet af disse civilisationsstempler midt i naturen, burde man tænke på 1841 og den slette skæbne fortidens omvandrende fik, da de ligeledes lod sig lokke af statens tilbud om et fast, bekvemmeligt sted. Det er ikke nemt at være vandringsmand selv i dagens Danmark.

Henvisninger

Lundbye, Vagn, *Langelandsk fodrejse* (København: Brøndum, 1979).

Olwig, Kenneth, »Vi prøvegår den jyske Ås: Frinatur eller ensrettet natur?« *Fritidslivet* (Aug.-sept. 1985), nr. 6, b. 56, s. 42-45.

Theoreau, Henry David, *Om at vandre* (København: Lindhardt og Ringhof, 1972).

Fremtidens sundhedsvæsen

– Det bedste fra to verdener

Annette Leleur

Der er optræk til debat om vores sundhedsvæsen. Efter manges mening er det et af verdens bedste. Alligevel går et stadig stigende antal mennesker til uautoriserede behandlere, til trods for at det etablerede sundhedsvæsens ydelser er så godt som gratis, og til trods for at de i kraft af statslig overvågning skulle være kvalitetssikrede.

Hvad er årsagen?

Der er faldet hårde ord om lægerne fra de alternative behandlere, mens der fra lægeside tales om kvaksalveri og en umoden og irrationel indstilling hos de patienter, der tiltrækkes af sådan overtro.

Man har fra det etablerede sundhedsvæsens side nået den indstilling, at nu må det undersøges, om og hvorfor disse anderledes metoder virker. Hvis de virker.

Eftersætningen hænger som en besindelsens memento hos de fleste naturvidenskabeligt orienterede sundhedsarbejdere. Man tvivler ikke for at være vrangvillig, men fordi man ikke forstår.

Man må egentlig også sige, at det ville være naivt at tro, at mennesker med en lægevidenskabelig uddannelse bag sig af den art, som kræves i dette land, umiddelbart skulle kunne forstå, hvordan en række af de metoder, der anvendes i alternativ behandling, overhovedet kan have nogen virkning.

Den menneskelige erkendelsesproces er som så meget andet undergivet visse lovmæssigheder. For at tilegne sig viden på et højt kvalificeret plan må man have viden og færdigheder i forvejen. Man må kunne forstå det sprog, den omtalte viden meddeles i, man må kunne et sæt af metoder og regler – for den traditionelle lægevidenskabs vedkommende for eksempel kemi, fysik, matematik, la-

tin – der er forudsætningen for at trænge ind i et bestemt vidensunivers. Man betjener sig med andre ord af en bestemt forståelsesramme eller referenceramme.

At høre til et samfund, at have en fælles kultur er i vid udstrækning at have en fælles referenceramme. Man oplever og forstår på et fælles grundlag, således at nye erfaringer har en chance for at blive tolket ind i dette grundlag. Den forståelse eller viden, man allerede har, er med til at bestemme, hvilken ny forståelse eller viden, man kan tilegne sig.

Værdien af en given referenceramme afhænger af dens problemløsningspotentiale. Man kan altså ikke vurdere en referenceramme ud fra dens egen indre logik alene, men må se på, om den virkelig kan bruges til at bearbejde de tilværelsesområder, den refererer til.

Vores lægevidenskab udgør en referenceramme, som er bygget op på de spilleregler, der hedder den naturvidenskabelige erkendelsesmetode. Den har løst en lang række problemer omkring det at betragte mennesket som en fysisk krop. Vi har, takket være det lægelige udforskningsarbejde, en uhyre detaljeret viden om menneskets materielle side, kroppens stoflige struktur og de processer på det fysiske plan, som er med til at bevare vores funktionsevne. På grundlag af denne viden kan det lade sig gøre at gribe ind i kroppens processer via det rent fysiske og ændre eller forhale forløb, der ville føre til invaliditet eller død.

På en række områder er denne viden, dens omfang og raffinement til trods, imidlertid ikke tilstrækkelig. En del patienter får af lægen at vide, at dette eller hint symptom må de lære at leve med. Drevet af selvophol-

delsedrift, men måske også af en intuition om, at dette ikke er sandt, søger en del af disse patienter alternativ hjælp. Og nogle bliver hjulpet.

Når hjælpen kommer i en form, som ikke umiddelbart lader sig tolke eller forstå inden for den almindelige lægelige referenceramme, forklarer man en faktisk helbredelse eller bedring med placeboeffekten.

Placeboeffekten synes nogen gange ligefrem at kunne udrette mirakler.

Spørger man om dens virkemåde, er forklaringen at den er psykisk betinget. Hvad det er for stærke kræfter, der administreres af psyken på denne måde, har man ikke nærmere kortlagt. Det hører under dybdepsykologien, og den er vanskelig at have med at gøre inden for rammerne af den naturvidenskabelige tænkemåde. Psykiatriens arbejdsmetoder taler deres eget sprog i den forbindelse.

Fællesnævneren for de alternative behandlingsmetoder er, at de henter den forståelsesmodel over mennesket i sundhed og sygdom, som de baserer sig på, fra et andet kulturelt univers end vort vestlige.

Vi vesterlændinge har i en årrække fra vor teknologiske udviklings høje stade lidt overbærende set ned på de fleste andre folkeslags måder at forstå tingene på og gebærde sig overfor tilværelsen og Moder Jord på. Og vores tekniske kunnen er jo også ret imponerende.

Men enhver referenceramme er og må være relativ. Der kommer en tid eller en situation, hvor en anden forståelse kan vise sig at være et frugtbart supplement til selv den mest forfinede erkendelsesteori.

I sin bog »The Structure of Scientific Revolutions« (Chicago: 1962) beskriver Thomas Kuhn, hvorledes etablerede begrebsrammer har en indbygget enerti, således at selv nok så relevante og pålidelige iagttagelser, som anfægter det herskende sæt erkendelsesregler eller *paradigme*, bliver anfægtet, benægtet, overset eller aktivt fortrængt.

Nye erkendelsesmæssige spilleregler vokser ikke langsomt frem af de gamle, forudsætningen for at et nyt paradigme kan vinde indpas er, at det kan manifestere sig ved siden af og på trods af det gamle. Dette er de videnskabelige revolutioners struktur.

Den alternative behandlings helbredelsesmodel er baseret på en menneskeforståelse, som stammer fra forskellige østlige kulturer, og som iøvrigt stemmer overens med det menneskebillede, man kender fra en lang række andre samfund jorden over.

Fællesnævneren for denne menneskeforståelse er, at mennesket ikke alene er en fysisk krop, men tillige en energikrop. Denne energikrop har en faktisk materiel eksistens, som unddrager sig de i den vestlige naturvidenskab almindeligt anvendte undersøgelsesmetoder.

Derfor benægter man denne energikrops eksistens, hvis man bekender sig til det naturvidenskabelige paradigme.

Der findes imidlertid mennesker, der er i stand til at se, føle og manipulere med denne energikrop på en sådan måde, at den fysiske krops tilstand forbedres væsentligt. En af de efterhånden almindeligt kendte og accepterede teknikker hertil er akupunktur. Men der findes mange andre.

Man har iøvrigt også på nuværende tidspunkt måleinstrumenter, der kan registrere meridianenergiene, som er en del af denne energikrop. Men da en sådan registrering ikke er ensbetydende med en forklaring, vil man alligevel hellere reducere forståelsen af akupunkturens virkemåde til noget kendt, nemlig vores viden om den fysiske krop og dens struktur.

Skal man imidlertid gøre sig håb om virkelig at forstå de alternative helbredelsesmetoders natur og virkemåde, må der et spring til. Et forståelsesspring ind i et andet paradigme, en totalt anderledes forklaringsmåde. Metoden kendes fra etnografi og socialantropologi, hvor man beskæftiger sig med udforskningen af komplet fremmedartede kulturer.

Den første regel her er at undgå etnocentrisme – den fejlkilde i forståelsen af det fremmede, der består i at man hele tiden ser alt i rammerne af sin egen kulturelle tradition. Man må åbent og fordomsfrit trænge ind i den fremmede kulturs spilleregler på dens egne logiske præmisser.

Denne procedure har imidlertid sine omkostninger. Når man vender hjem fra opholdet i det fremmede univers, har ens forhold til det egne kendte univers lige så stille ændret sig: Man ved nu, at det ikke længere repræsenterer den totale, ukrænkelige sandhed om det at være til som menneske.

For mange læger er påstanden om, at mennesket også er en energikrop, latterlig og mystisk. Derfor synes man, at man trygt kan afvise den uden at kere sig om at kikke den nærmere efter i sømmene.

Prøver man imidlertid at begive sig ind i det univers, hvor denne energikrops egenskaber og dens betydning for menneskets liv nærmere beskrives, udfolder der sig et interessant perspektiv. Hele det område, som er det

forsømte stedbarn inden for den lægevidenskabelige forklaringsmodel, nemlig psykens og placeboeffektens område, bliver pludseligt belyst.

Energikroppen kan også siges at være det, vi traditionelt forstår ved sindet.

I en række østlige kulturer, den kinesiske, tibetanske, japanske, indiske for nu at nævne de vigtigste, har mennesket keret sig meget lidt om at nå til en teknologibaseret kontrol med den ydre verden. Ikke fordi den grundmenneskelige trang til at udforske tilværelsens dybere sammenhænge har sovet i disse folk, men fordi man har interesseret sig for andre livsområder. Opmærksomheden og forskningstrangen har været rettet mod det menneskelige indre frem for det ydre, og man har nået en indsigt i sindets lovmæssigheder, som får en Freud og en Jung til at tage sig ud som amatører.

Man behøver ikke tage til Østen eller lære kinesisk eller tibetansk for at begynde at trænge ind i dette univers. En række vestlige forskere har gennem hele vort århundrede beskæftiget sig med området.

Som en nulevende kapacitet har vi i Danmark idéhistorikeren fra Århus, Jes Bertelsen, som i en række bøger har beskrevet energikroppens og sindets lovmæssigheder – og hvis kurser i øvrigt er besøgt af en del læger.

Der er en veritabel folkebevægelse igang i vort land i øjeblikket. Menigmand og -kvinde udforsker på forskellig vis de muligheder, der ligger i det nye paradigme, som er under udfoldelse – trods modstanden fra den etablerede erkendelsesteori. Man bruger ganske vist ikke ord som paradigme og erkendelsesteori, men man begynder at eksperimentere med at handle på andre måder end systemets og kulturens foreskrevne. Blandt andet ved at søge alternativ sygdomsbehandling. Og ved at begynde at interessere sig for andre tilværelsesforklaringer end den materialistiske på den kendte naturvidenskab baserede.

En befolknings bevidsthedsskift er altid interessant. Det er nemlig hyppigt en sikrere strømpil end mange eksperters meninger, og det kan meget vel pege på, at virkeligheden og de forklaringsmodeller, vi bruger til at håndtere den, er kommet ud af trit med hinanden.

Jo mere detaljeret ens viden er om et lille område, jo

mindre overblik har man over helheden. Det er ekspertens akilleshæl, og derfor bør man altid som ekspert have sit bagland i orden i form af opmærksomhed på de idémæssige strømninger i samfundet.

Det erkendelseskraft, jeg har omtalt i nærværende skrift, sker imidlertid ikke kun i den menige befolkning. Naturvidenskaben over alle, nemlig fysikken, som er leverandøren af det naturvidenskabelige paradigme til alle de andre forskningsområder, har udsendt nye signaler i over et halvt århundrede. Siden Einsteins relativitetsteori og Bohrs opdagelse af komplementariteten, har fysikkens erkendelsesteori gennemgået en så rivende udvikling, at den sætter spørgsmålstejn ved hele vort kendte verdensbillede.

Den kendte britiske fysiker David Bohm hævder, at de fleste fysikere må opretholde en struktureret skizofreni, ellers ville de for længst være begyndt at overføre den virkelighed, de oplever i forskningslaboratoriet, på deres almindelige dagligdags virkelighed.

Det verdensbillede, som opridses igennem kvantefysikken eller højenergifysikken, er et verdensbillede hvor de teorier om mennesket, som findes i det østlige tilvæ-

relsessyn, ikke er absurde overhovedet, men tværtimod i skønneste overensstemmelse med de fysiske lovmæssigheder, som de tager sig ud på det sub-atomare plan.

Atomfysikeren Fritjof Capra har beskrevet implikationerne heraf i sine to bøger »Fysikkens Tao« og »Vendepunktet« (dansk oversat 1985, Borgen). Han er kun en blandt mange, der har påpeget overensstemmelsen mellem højenergifysikens univers og Østens filosofi.

Spørgsmålet, vi står over for i dag i vort eget land, er så: Kan og vil vore eksperter og politikere følge den tradition op, som måske er noget af det bedste, dansk kultur står for, nemlig vende blikket i retning af et hurtigt og »ublodigt« systemskifte, når kendsgerningerne begynder at pege i den retning? »Ublodigt« i den forstand, at man erkender, at det er den underliggende virkelighed, som i sin stadige forandring har fremkaldt nødvendigheden, og ikke små og tilfældige interessegrupper, som nu ønsker at hyppe den særlige afart af kartofler, som de tilfældigvis ynder og trives med.

Skal det have mening at begive sig ud i en udforskning af de alternative helbredelsesmetoders virkning er forudsætningen en respekt for de erkendelsesmæssige spilleregler. Ikke kun inden for rammerne af det naturvidenskabelige paradigmes opfattelse af sagen, men snarere i overensstemmelse med det, Capra kalder bootstrap eller støvlestrop filosofi. Den går ud på, at da virkeligheden i sidste instans unddrager sig den totale beskrivelse inden for et enkelt system, må vi vænne os til at betjene os af flere forskellige erkendelsessystemer, som ikke nødvendigvis er indbyrdes kongruente.

Vi må gøre det, menneskeheden altid har måttet – hale os selv op ved støvletropperne. Og det gør jo ikke noget, hvis vi som Baron Munchhausen i det berømte eventyr får hesten med også.

Informationssamfundet, natur og dannelse

Steen Nørgaard

At have levet de sidste 40 år har været adgangsbillet til deltagelse i industrisamfundets sene efterår og informationssamfundets spæde forår. Det har dermed været som deltager til en foranderlighed, der har grebet dybt ind i alt fra det tekniske-informationsmæssige til det etiske-moralske. Af uforanderlige »ting« har der været få, men en fornemmelse af at udtrykket »guds uforanderlige natur« har haft en sandhedsværdi, har dog vist været generel. Ganske vist er vel næppe nogen i tvivl om, at naturen både lokalt og globalt undergår en løbende forandring, skabt af menneskenes stigende indgreb i den økologiske balance og af jordens udvikling gennem årmillionerne; men de tusinde konger på rad, som ikke mægtede på en nælde at sætte et blad, har vist ligget som en trykballast i vores verdensbillede. Gensplejsningsteknikken har nu fjernet dette sidste hellige ståsted, så i dag er også de enkelte arters udvikling såvel indenfor plante- som indenfor dyreriget overladt til menneskenes afgørelse. En yderst betænkelig sag, kan det synes, når vi står i en tid, hvor de etiske og moralske normer er brudt ned, og hvor vi stadig har industrisamfundets økonomiske og ekspansive mål som grundlaget for vort samfund. Målene er dog ved at blive flosset i kanter, og nye vil blive nødvendige at opbygge ved indgangen til informationssamfundet. Med nogen tilsnigelse kan vi således påstå, at vi står ved et 0-punkt, idet der ikke vil være noget i den kommende periode, hvis vi da ser på det indenfor jordens grænser, som vi ikke vil kunne bestemme udviklingen for. Det er derfor helt afgørende, hvilken viden (uddannelse), holdning og tro, eller sagt på en anden måde, hvilken dannelse vi sammen udvikler i den kommende tid.

Hvordan informationssamfundet kommer til at se ud, vil være umuligt at forudsige, men mulighederne er mangfoldige og af hensyn til den videre argumentation i dette forløb, vil jeg vove påstanden, at følgende kan være en mulighed om ikke alt for mange år:

Skibene sejler på verdenshavene, går i havn, losses og lastes igen og hele forløbet udføres af computerstyrede teknikker overvåget af ganske få mennesker på hvert skib. På arkitekt- og ingeniørkontorerne formuleres kravene mundtligt til en datamaskine som computerdesigner tegninger og beregninger til enhver form for bygningsværk og konstruktion, medens du venter, Direktøren, salgschefen og andre dikterer deres breve til en lille båndoptager i toget eller bilen hjem fra og til arbejdet, hvorefter en enkelt kontoransat klarer firmaets korrespondance ved at placere kassettebåndet i tekstbehandlingssystemet, som udskriver det indtalte, retter det for stave- og syntakst fejl, evt. oversætter det til andre sprog, og sender det til adressatens telepostbox, hvor det modtages øjeblikkeligt. Læreren supplerer sin undervisning i klasseværelset ved mundtligt at bede lokalets dataterminal, som står i forbindelse med amtscentralens billedlæger, om et billedforløb som illustrerer et aktuelt emne, og billedforløbet vises sekundet efter på hele den ene væg, som udgør skærmen. Modedesigneren tegner eller syr en enkelt grundmodel, hvorefter datamaskinen gennem videokameraet affotograferer og konstruerer snitmønstre som industrirobotterne bruger til fremstillingen af det færdige produkt. Eleverne i 3. klasse beder mundtligt deres dataterminal om oplysninger vedrørende forureningsbekæmpelsens indflydelse på skovdøden i Tyskland, England og Australien, hvorefter maskinen henter

oplysninger fra databaser i de pågældende lande og præ-senterer resultatet skriftligt, mundligt, grafisk eller i bil-ledform – alt efter ønske o.s.v.

Ovenstående er begrænset af min manglende fantasi, men vil i høj grad også være styret af den udvikling og sammenknytning af teknikker som datamaskiner, video, telesatelitter, radio, telefon, bredbåndsnet m.m., der sker i de kommende år.

Et helt grundlæggende forhold i denne kommende ud-
vikling, tror jeg, bliver vidensksplosionen og vores for-
valtning af denne. Mellem 80% og 90% af de forskere,
der nogensinde har eksisteret, lever netop nu, og mæng-
den af ny viden er billedlig talt eksploderende. For den
almindelige borger (hvis en sådan findes) kan alene er-
kendelsen af en sådan enorm videnmængdes eksistens
virke lammende. Og et afgørende spørgsmål bliver,
hvordan vi bruger al denne viden i samfundet. Lige nu
ser det ud til, at vi styrker et uddannelsesystem, der efter
min mening er forældet og kraftigt målrettet til et er-
hvervsliv, som næppe vil overleve ret mange årtier. Vi
har ganske vist erkendt behovet for livslang uddannelse,
men også denne udvikling er styret mod erhvervslivet.

Ovenstående skitse af et informationssamfund anty-
der, hvorfor jeg tror på en snarlig død for den nuværen-
de erhvervsstruktur. Følgen bør da også blive, at det tra-
ditionelle skole- og uddannelsessystem må ændres me-
get, f.eks. vil almindelig teknikindlæring af områder som
skrivning – stavning – regning – sprog m.m bliver over-
flødige – tiden kan anvendes bedre.

Et bud herpå kan blive en sammenkædning af den
omtalte enorme vidensmængde og informationsteknik-
ken. Vi får mulighed for i løbet af ingen tid at få adgang
til næsten al viden uden sprogproblemer; så i stedet for
at bruge tiden til indlæring af de unødvendige teknikker,
der vil ligge som underrutiner i informationsteknikken,

kan tiden bruges til at skabe en samfundsmæssig og er-
kendelsesmæssig overbygning. Jeg tror nemlig, at et be-
vidst arbejde med at uddrage og sammenholde viden fra
mange områder vil styrke den allerede eksisterende ten-
dens, mod udvikling af en helhedsopfattelse. En sådan
helhedsopfattelse vil vise, at Jorden (og Universet) er et
sammenhængende hele med snæver forbindelse mellem
alle delene. Dette vil så yderligere føre til at betragte
Jorden som en organisme, hvor respekt og ydmyghed for
naturen og dens økologiske processer, og viden og for-
ståelse for det historiske og kulturelle, nødvendigvis må
være mere afgørende end kortsigtede økonomiske over-
vejelser.

Hvis dette bliver realitet, vil den nødvendige dannel-
se, som skal til i et kommende informationssamfund, af
sig selv opstå, når vi vælger at bruge de foreliggende mu-
ligheder for videnskabsudnyttelse. Men det vil kræve en
række bevidste valg i de kommende år, både hvad angår
vurdering af teknikkerne og deres anvendelsesmulighe-
der samt af de mange udviklingsveje, de enkelte teknik-
ker kan forløbe ad. Disse valg bør have et folkeligt ud-
gangspunkt, hvor vidensformidlingen prioriteres højt
både i de centrale og decentrale dele af samfundet, og
hvor gratisprincippet med hensyn til adgangen til vi-
densbaserne bliver rådende. Det vil kræve en folkelig
aktiv indsats, men resultatet vil så også kunne blive, at
muligheden for et humanistisk helhedssamfund, i mod-
sætning til det nuværende, opsplittede og naturviden-
skabeligt dominerende samfund, kan skimtes her i infor-
mationsteknikkens første udviklingsfase. Livet bliver
ikke mindre spændende de næste 40 år, så skammeligt,
at man ikke kan budgettere med en tredje halvleg, når
man nu har været så heldig at blive født lige her i skiftet
mellem to epoker.

Kære Lone!

Klara Korsgaard

Valhalla var de gamle nordboeres paradys. Ved dødens indtræden var der 2 muligheder for et evigt liv: Den ene var at komme ned til Hel, der var hvid og blå i huden. Hun levede i et hus, hvor tærsklen hed snubletrin, sengeforhænget bekymringer, fadet sult og kniven hunger. Man sad om bordet og spiste det meste af dagen, men man blev aldrig mæt – man skovlede ind, gramsede til sig og lige sulten var man. Den død fik man, hvis man døde en almindelig død og aldrig havde kæmpet for noget.

Den anden mulighed var Valhalla. Der kom man, hvis man faldt i åben kamp fældet forfra. Så fik man den største hæder: En plads i Valhalla.

Her drog man i kamp hver dag på Idasletten lige udenfor Valhalla. Man sloges, man kæmpede og slog gerne hinanden ihjel, for ved aftenstide blev man levende igen. Dette bekræftede man omkring bordet, hvor mjøden flød i stride strømme, og hvor man bare kunne skære løs af galten Særimner, den blev ved med at være tyk og lækker.

Jo, det var nordboernes forestilling om paradys, mad nok og kamp for livet. Hver dag det samme mønster, den samme gentagelse.

Server denne opskrift på paradys for en nutidsdansker. Han vil muligvis betakke sig – ville det ikke være lidt kedeligt i længden? Hvad med lidt kulturel adspredelse?

Men egentlig er det nok noget fundamentalt menneskeligt – dels at få mad nok til at overleve – det er kun i vor del af verden, det er en selvfølge, og dels at leve i gentagelsen. Se blot på børn. Den tryggeste tilværelse, du kan byde et barn tager afsæt i gentagelsen – hver dag sin rutine. Brud i den = uro, usikkerhed og utryghed.

Når jeg den 1. november for 12. gang strækker hånden frem og siger goddag til et nyt elevhold, vil jeg med et smil tænke på Valhalla. Højskole er muligheden for at begynde forfra hver gang. Du får chancen for at begynde på en frisk, kæmpe nye kampe, slås for at få en god vinter. Kan hænde du dør af det, næste år kan du så begynde på en frisk.

Skyerne gråne, og løvet falder,
fuglene synge ej mer,
vinteren truer, og natten kalder,
blomsterne sukke: Det sner!
Og dog bærer blus vi med glæde!

Ind imellem er lysten der måske til at brænde et par broer bag sig og lave noget andet. Hvad med en gård i Thy eller en ny uddannelse som jordemoder?

Men det, der holder en tilbage er nok, at man lever bedst med denne gentagelse af nye muligheder, som arbejdet med unge mennesker giver.

Afstanden fra ide til virkelighed er, eller kan i det mindste være uhyre lille på en højskole sammenholdt med andre lignende instanser. Og kan man leve et andet sted med en anden afstandsformelse? Jeg tvivler, når man har prøvet dette her.

Vinteren kommer, og sneen falder,
blomsterne visne i muld,
isen optøes ej af gråd for Balder,
tårerne stivne af kuld!
Og dog bærer blus vi med glæde!

2. årselever

Den eneste lille torn i dette vidunderlige at sende et

elevhold hjem og slå dørene op for et nyt er, at man engang imellem ville ønske, at man kunne fortsætte, hvor man slap. Nu var vi lige begyndt at swinge.

Det er måske også det, der har fået os til at eksperimentere med 2. årselever.

Foreløbig har vi haft fire på friluftliv – som forsøg, og det spændte af, så vi fortsætter i år med to på drama, en på kamp og kultur og en på friluftliv. Det er jo ikke de store mængder, og skal heller ikke være det, men vi går nok og drømmer om et hold på 10-12 stykker, der på fællesskolen har en udstrakt grad af selvstudium med vejledning selvfølgelig, og på grenskolen dels et videre studium, dels undervisning i marken og dels deltagelse på grenskolen.

Solhvervet kommer, og bladet vendes,
dagene længes på ny,
solskinnet vokser, og vintren endes,
lærkerne synge i sky;
derfor bærer blus vi med glæde!

Sensommerhøjskole

Vi gør, hvad vi kan for at holde os selv i ånde. Derfor har vi nu også indført en sensommerhøjskole. Hvad er nu det? Højskole i 10 uger for ca. 30 elever med 2 faste lærere herfra + visitter af os andre eller gæstelærere. Hvorfor? Fordi vores sommerhøjskole på 3 uger er blevet en succes. Der er åbenbart mange, de gerne vil på højskole i et lidt kortere tidsrum.

Så skal det da heller ikke skjules, at vore sommerkurser udenfor sommerferien kunne være bedre besøgt, eller skal vi sige det på den måde, at vi godt kan finde plads til 30 elever i et par fløje fra august måned til efterårsferien.

Årene skifte af gru for ælde,
skjaldene giver dem ret,
fuglene alle hvert år må fælde,
ellers de fløj ej så let:
Derfor bærer blus vi med glæde!

Sommerkurser

Vi måtte aflyse 3 i år, og vi måtte slås for at få gennemført alle 3 pensionistkurser, men pyt med det, for *det* kom der noget godt ud af.

Selv var jeg med på familiekurset og de sidste to pensionistkurser. Der var sus på. På familiekurset er vi ved at overgå os selv i bestræbelserne på at finde på den obligatoriske overraskelse til onsdag eftermiddag. I år slentrede vi rundt i munke og nonnedragter på Antvorskov slotsruin og faldbød syndsforladelse, hellige kildedråber, ny dåb, afladsbreve og præstetanker.

Jeg tror familiekurset er det tidspunkt på året, hvor skolen er mest fyldt, ja vi er såmænd ikke flere personer end på andre kurser, men hver en krog på skolen bliver brugt af hurtigtløbende børn.

Knap så hektisk er det på pensionistkurserne. Pens. 2 så ud til aflysning i forsommeren, men vi besluttede så at sætte alle sejl til for at skaffe de nødvendige 30. Vi genindførte efterårsmøderne på Gerlev. Inviterede Gunnar Nu Hansen, Jørgen Thorgaard, Louise Højlund og Esther Møller herved, annoncerede det godt, fik de 30 kursister og en masse mennesker fra omegnen til at komme til et meget hyggeligt kursus og 4 spændende eftermiddage. Og når en ting lykkes gøres den straks til en tradition (= gentagelse med sløjfe om). Så det er programsat til næste efterår igen.

Fuglene flyve som vind på vinger,
let over vildende hav,
skjaldene flyve, som rimet klinger,
glat over slægternes grav!
Derfor bærer blus vi med glæde!

Der er 2 grunde til, at elevmødet for mig blev en ekstra god oplevelse i år:

Først gensynet med landsstævnegymnasterne. De havde knoklet som små heste med stadigt stigende intensitet op til landsstævnet og »we did it«. Vejret var med os, holdet holdt (Henriks skulder og Annas fod). Musikken holdt (næsten) og efter egen fuldstændig ukritiske vurdering så det ganske nydeligt ud.

Landsstævnet i sig selv var også en god oplevelse. For mig var der stor forskel på det i Slagelse og så i Odense. Gymnastikken var bedre. Amterne var samlet på stadion, hvilket havde fået instruktørerne til at tænke nyt og sandelig spændende i mange tilfælde. Der blev leget med farver og musik. Stadion blev udnyttet som »rum«, man stod ikke bare på sit mærke, men fløj over det hele. Det var spændende at se på.

Så det var gode dage i Odense, og man tog glad men lidt vemodig derfra. Nu var det så slut med *det* hold.

Men Finn og Henrik har fået den ide, at nu er tiden inde til at Gerlev får sit elitehold i gymnastik (så ikke alle meninger er lutter gentagelser – det være sagt til gamle elever, der tidligere har deltaget i nok så hede diskussioner om netop det emne). Det bliver dog ikke landsstævneholdet, der fortsætter. Alle gamle gymnaster er inviteret til udtagelsesweekend lige før eleverne kommer.

Som noget helt vanvittigt takkede landsstævnegymnasterne os – oven i købet med gaver til os selv og skolen: En flot faneplade, der nu vil være årsag til, at fanen repareres og pudses til en ny gloriøs periode.

Den anden årsag til at elevmødet var en fin oplevelse i år var, at »mine« første elever var 10 års jubilarer. Pr. overlevering har man et specielt forhold til sit første hold. Det har jeg også til dette. Det var en svær vinter, og det var sandelig ikke kun holdets skyld, det har vi vidst længe. Året efter ændrede vi faktisk hele strukturen.

Og så kom de i stort tal, og der stod man mellem stort set jævnaldrende (husk lige det), der nu var blevet til noget, havde fået hus og bil og børn og så videre. I guder hvor mine daværende fordomme fik sig nogle dask over nakken, da jeg så resultatet. Nogle havde levet et liv,

jeg aldrig ville have drømt om, at de ville kaste sig ud i, nogle sad i stillinger, jeg ville have svoret på, de ikke egnede sig til dengang, andre var gået stik modsatte veje af, hvad man dengang tiltænkte dem.

Og så var det selvfølgelig meget spændende at høre, hvad de nu 10 år efter syntes, de havde fået ud af deres ophold. Her blev jeg godt nok også overrasket – over hvad der havde gjort indtryk på dem. De kunne huske bøger man havde introduceret. En kunne huske, at Ole Sarvig i et foredrag havde snakket om, at nogle mennesker skal se tingene, andre høre dem for at fatte meningen. Vi fik også en hel del pjat ud af, at vi dengang i 1974 havde lagt ud med 4 timers obligatorisk fri bevægelse for alle. Gad vist om man stadig udsætter eleverne for fag, man om 10 år vil undre sig over, at man kunne gøre?

Hjerterne vakle, når højt de banke,
drages til fuglenes spor,
lyset dog sejrer, den mørke tanke
flygtende synker i jord.
Derfor bærer blus vi med glæde!

Vinterskolen

Jeg sidder her i en hytte i Sverige – det er ferie. Mine unger sidder og tegner flyvende køer og slotte eller skriver kort hjem. Ove skriver. Udenfor har et støvregnende, fugtmættet vejr afløst de sidste dages solforæring, hvor birketræernes farvesymfonier spiller op til granskovenes lådentgrønne vuggen. Når man kommer fra det af de sidste storme gråt afblæste Danmark, hvor kulørte blade på træerne hører til sjældenhederne (ihvert tilfælde på vores bakketop), så kan man kun blive glad over at have i et solbadet farvebombardement.

Og med denne gelé lagt ud over min hjermemasse, skal jeg kaste mig over en beskrivelse af vinterholdet for dig.

Det falder mig svært i år. Ikke fordi det ikke var et godt hold. Tværtimod. Men fordi jeg husker dem som enkeltpersoner, der sidder varme pletter i mig fra det hold. Vores nye struktur er faldet helt på plads, vi hviler i den, og det glider bare derudad.

Selvfølgelig er der ting, der kan være anderledes – og

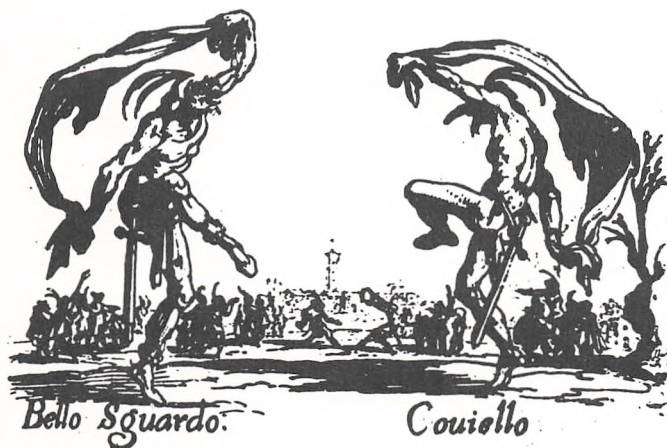
som også bliver anderledes i denne vinter, f.eks. indfører vi bohold, som på mange måder ligner de gamle basishold. De skal løse sociale problemer – hvis sådanne skulle opstå, de har forskellige praktiske opgaver sammen og endelig men ikke mindst ligger timerne i forlængelse af fællestimerne, så man har mulighed for at fortsætte diskussionen herfra.

Som noget nyt prøvede vi i år på grenskolen at lave fælles morgensamling hver dag med en sang og et par ord eller lignende fra lærerne på skift. Det var faktisk en god start på dagen, så god at vi på flere sommerkurser videreførte den og på den nye vinterskole skal der være morgensamling fra starten.

Igen i år var vi på grenskolen på kortere eller lidt længere ture rundt i fædrelandet eller deromkring.

Idræt og sundhed var på langrendsstudier i Norge og senere på cykel i Jylland. Kamp og kultur studerede også ski i Norge og prøvede senere kampelementet på cykel – rundt i Sverige. Natur og friluftsliv red på hesteryg, gik, cyklede og roede i kajakker.

Drama var på en afsluttende turné rundt i landet med deres selvskrevne stykke om »Torneurose« Gymnastik og musik turnerede rundt på cykel i det sydfynske øhav med gymnastikopvisninger, sang og danseaftener for lokalbefolkningen.

Ritusugen var en selvfølgelig og ubetinget succes. Vi udvidede ritualerne med et danseritual, så vi nu er oppe på 5: Gå-tur fra grænsen og hjem, 0-løb i 24 timer, tavshed i 4 dage, faste i en uge og så et danseritual. Britta Haugen fra Fjaltring kom og hjalp Bette og mig med forløbet af det sidste. Det blev rettere os og mig, der sammen med 14 elever var på kursus. Og hvilket ritual. Britta forstår gennem utrolig enkle bevægelser at løsgøre indtil flere energier i de dansende. Men først og fremmest er hun en god fortæller, hun udlægger nordens mytologi, som var den lavet for at give dagens verden en forståelse af sig selv. Og dette lagt sammen med rituel dans gør, at det varer længe før dønningerne lægger sig efter sådan en oplevelse.

Ja, for Bettes og mit vedkommende friskes de op her i næste uge, hvor hele lærerstaben tager til Fjaltring og danser i 3 dage som optakt til den nye vinterskole.

Salmerne klinge, og klokker kime,
spotte med sneen ved jul,
vinteren må sig med våren rime,
smelte for solen i skjul!
Derfor bærer blus vi med glæde!

Skolen iøvrigt

Og hvad sker der ellers på skolen? Ja, Margit Veje rejste fra os her til oktober. Hun søgte en mere udfordrende stol på Labofa i Skælskør. Det var jo noget nær en katastrofe, for hun har ledet kontoret med sikker hånd igennem 5 år. Heldigvis har vi fået Ester Højbjerg istedet, og hun skal nok komme efter det.

I køkkenet rejste Susanne til Kobæk Strand og vi får Mette i stedet. På lærerområdet sker ingen udskiftning, men en tilføjelse. For vi har fået en langtidsledig lærer Lene Lundgaard, der tidligere har været ansat på Skælskør. Hun er ikke ganske ukendt for os, for hun var timelærer sidste år indenfor de kreative fag. Der skal hun fortsætte og så er det meningen, at hun skal væve og lave billeder til udsmykning af skolen. Det glæder vi os til, for Lene »hænger« allerede i et af vores nye klasseværelser i Sidespringet.

Sådan kom vores nye hus i gården til at hedde efter en konkurrence. Fint navn – tvetydigt på flere måder. Om

det fik det fordi Idrætsforsk rykker ind ovenpå, skal jeg lade være usagt, men et faktum er det, at de får 4 kontorer og et bibliotek/mødelokale, så helt ved siden af er de altså ikke.

Når de er flyttet derop sker der en rokering af klasseværelsesområdet, og de skal så have en tiltrængt kærlig hånd.

Ellers er det ikke de store byggeplaner, der præger stedet. Vi venter stadig på grønt lys = penge til vores nye bevægelseshus.

I vinter holdt direktoratet for folkeoplysning her hos os et meget spændende seminar for bevægelsesfolk og arkitekter om fremtidens idrætsbyggeri, hvor der blev fostret vilde og fantastiske huse – på papir. Forhåbentlig varer det ikke årtier før det kan blive virkelighed af den utopi – forhåbentlig bliver det i 80'erne.

Et par stykker, der trænger til ro på byggeområdet er Finn og Grethe, der nu sammen med Mille er rykket ind i det dejligste træhus på marken mellem skolen og vores hus. Det var et af de hersens huse, der på papiret skulle stå der 2 måneder efter første spadestik. De begyndte til påske og er i disse dage ved at rykke det sidste indendørs, så det har været en hård fødsel. Forhåbentlig bringer den aldeles dejlige beliggenhed ro i deres sjæle hver aften.

Troende hjerter i vinterløbet
føde den liflige vår,
trykke den til sig i barnesvøbet
med et lykosaligt nytår!
Derfor bærer blus vi med glæde!

Steen og Marianne har gjort en dejlig datter, der bærer navnet Mie Malene, Birgitte på kontoret fik ligeså en pige – Lisbeth og Ulla på idrætsforsk venter nummer 1,

så det kan vi altså stadig hernede. Også selvom vi ældes.

10-års jubilæerne sniger sig med raske fjed ind på os. Poul Erik, Per, Ove, Steen og undertegnede har allerede haft, og til næste år er det Ole, der kan se tilbage på 10 store år på Gerlev.

Endelig er at fortælle at Ove nys er blevet formand for Foreningen for folkehøjskoler i Danmark (FFD). Det betyder mere arbejde, men spændende arbejde med store udfordringer netop i disse år.

Heldigvis løskøbes han for en del timer herhjemme (på skolen altså!). Så vi håber, at det må blive til lykke for foreningen og os andre menige højskolemedarbejdere i fællig.

Betlehemsbarnet i krybberummet,
det er den evige vår,
troende hjerter det har fornummet:
Jul gør lykosaligt nytår.
Derfor bærer blus vi med glæde!

Højskole er muligheden for at begynde forfra hver gang. I Valhalla var hver dag et tilbud om en ny start. Som hver dag *er* det – også udenfor Valhalla og højskolen. Uanset hvor gråt og trist det ser ud, uanset hvor meget vinteren truer og blomsterne sukke både i faktisk og i overført betydning, er det vigtigt, at vi bærer blus med glæde.

For hvis vi kæmper en kamp på livets side, som både de gamle nordboere fortæller os, og som Grundtvig i sin dejlige sang Skyerne gråne siger, vi skal gøre, kommer solhvervet. Hvis vi tror på, at min personlige indsats for verden i dag er livsnødvendig, vil lyset sejre og de mørke tanker synke i jord.

Det skal vi lære os selv og vore medmennesker.
God jul til dig og alle andre gamle elever.

Skabelsens skaberi

Niels Borup

I begyndelsen skabte Gud himmelen og jorden. Senere også dyrene, himmellysene, væksterne – og alt var såre godt. Det var også godt da han senere skabte manden og med ham som skabelon kvinden. Men så begyndte problemerne alligevel. Læren om modsætningernes evige vekselvirkning fik sit første udtryk – slangen hvislede sine lokkende og skeptiske ord, tvivlen og fornuften fik bugt med den rene natur og uskyld – verden oplevede sit første syndefald. Frugten fra kundskabens træ skabte i ledtog med figenbladet unaturen, synden, skylden, klogskaben, kulturen, civilisationen og alt skaberi der findes.

Fra da af var mennesket skabende, det måtte opfinde og systematisere, ændre og udvikle, kreere, skabe, være kreative. Fremad i stadigt mere hæsblæsende himmelstormende tempo. Trods uddrivelsen fra paradiset havde følte mennesket dog en vis tilfredsstillelse ved denne kunstneriske og intellektuelle aktivitet – for når denne blev for anstrengt unaturlig, kunne mennesket jo falde tilbage til de dyriske drifter – til seksualitet, krig og natur. Så modsætningernes vekselvirkning trivedes – og Gud så, at det var godt.

Men hvordan er det i dag? Mange steder levende som før, i kamp med livet – vekslende mellem skabende aktivitet og nydelsen af skabelsens rige gaver. Natur og kultur i frugtbar vekselvirkning. Men det er ikke længere nogen selvfølge – det moderne, højtindustrialiserede samfund fjerner trods de gode hensigter ofte folks livsglæde. Kontakten med naturen bliver andenhånds: Gennem bilruder, vandhaner, fjernsynsskærme; og kulturen bliver andenhånds: »Fremmedgjort« arbejde, højdemokratisk kommunikation og sprog – og et krops- og bevægelsesfritidsliv, hvor tal og resultater (penge og points) er vigtigere end glæde, lyst, kamp, seksualitet og det individuelle velbefindende. De gamle nordboere talte om

halmpesten, den depressive ugidelighed, lige-gyldigheden, den frygteligste dæmon på vejen til Hel, dødsriget for dem, der ikke faldt i kamp. Vore dages halmpeste fødes ved videokasserne, ved grillbarernes minutæde, ved computermaskinernes lige-gyldige solospil. Fly den, bekæmp den hvis du vil i kontakt med virkeligt liv på godt og ondt, føle dit eget blod banke i svidende nederlag eller grænseoverskridende sejre, i oplevelser der fylder hele verdensrummet ud med tæt, intens tilstedeværelse.

Javel, javel – jeg ved, jeg lyder forbandet frelst, men jeg mener det. Jeg ved, at hver gang jeg selv forfalder til de billige industrielle løsninger – af ugidelighed – af fedtethed – for nemhedens skyld – for at undgå vrøvl – så får middelmådighedens, de banale drømmes virkelighedsflugt overtaget og sparer mig for både gode og dårlige oplevelser – og gør mig og mit liv lige-gyldigt, gen-nemsigtigt, usynligt.

Her må jeg nævne, at jeg – igen i lighed med gammel nordisk mytologi – skelner mellem krig og kamp. Hvor krigen er livsødelæggende, tilfældig, upersonlig og i dag truende for alt levendes eksistens – der er kampen forudsætningen for at lære, for at indordne sig et socialt hierarki (hvilket jo både hos mennesker og andre flokdyr er nødvendigt), for at gafle den attraktive kønspartner man behøver for at føre livet videre o.s.v.

Jeg vil nævne nogle eksempler, alle med udgangspunkt i det sidste år og med relation til højskolelivet. I øvrigt et liv der p.g.a. en udstrakt frihed og krav til selvstændig udfoldelse frister halmpestdæmonen hos de fleste.

Torneurose

På grenskolen i drama og bevægelse valgte vi som afslut-

tende forestilling at dramatisere Tornerose, at sætte det mytiske oplæg i scene med levende mennesker, på en måde vi kunne genkende fra vores eget liv – og fast besluttede på at overvinde alle vanskeligheder. Men hvem skulle være den onde fe? Hvordan synliggøre fristelsen? Hvor lå balancen mellem det kryptiske og banale, mellem symbolik og realisme? Blodet fra den kønsmodnede Torneurose skabte os uover-*stige*-lige vanskeligheder – det ville enten ikke sprøjte eller lignede ketchup eller ramte 1. række af publikum. Og som vi sloges med at puste liv i nogle få halvhjertede replikker. Der gik det straks nemmere med drømmesekvenserne, med pubertens 100-årige torneurosesøvn, selvom der var en stram koreografi, der skulle læres. For ikke at tale om et dramatisk evigt problem: Hvordan slutter vi? (for livet slutter jo ikke!). Alt dette satte meget store krav til den enkelte, men efter en måneds slid: Sikken en tilfredsstillelse at se den færdige forestilling. En sejr for livet.

Faste

I sommers havde vi på højskolen et kursus med titlen »Faste og fastelavn«. Jeg stod for den musiske og kreative side af kurset, og vi havde planlagt at sideordne selve fasten bl.a. med fremstilling af masker – og afprøvelse af div. masketeknikker – for at ende med et optog og en

fest med dans, lege og lækker mad og drikke. Jeg var på forhånd lidt nervøs for, hvordan det skulle spænde af – der havde ikke været så mange tilmeldinger, som vi havde håbet på – derudover skift af kursusleder et par måneder inden start og flere kursister med svære psykiske eller fysiske sygdomme. Jeg ved ikke hvorfor, men jeg besluttede selv at faste med (for første gang i mit liv) – og gennemførte både fasten, optrapningen – og undervisningen efter forskrifterne – undervisningen af og til nok oven i købet med det ekstra pift som fasten giver af energi. Jeg behøver vel næppe at nævne, at kurset gik over al forventning og skal gentages til næste år. Og den personlige sejr, som gennemførelsen af fasten var for mig, betyder utroligt meget for min selvtillid og har ændret mine daglige spisevaner. Jeg drikker stadig sjældent kaffe – og da jeg for snart 4 år siden holdt op med alle tobaksvarer, har jeg nu snart kun kortene tilbage af laster. Og jeg går for resten da heller ikke med planer om cølibat.

Mytedans

Størstedelen af lærergruppen var i slutningen af oktober måned (vi er lige hjemkommet) tre dage i Fjaltring og danse mytedans. Vi fik en grundig indføring i Balderritualet – den gode, elskede, fromme Balders død p.g.a. Lokes svig og Høds blindhed – dernæst ridtet til Hel for at løskøbe Balder – og Lokes andet svig da han forklædt nægter at græde for Balder, dernæst Ragnarok og verdens fødsel på ny. Vi dansede mytens elementer, vi dansede de fire elementer – vi oplevede cirkelns magt og fællesskabets betydning for at frigøre kreativitet, ideer og lydhørhed – og afsluttede de tre dage med uafbrudt dans fra kl. kvart over 5 til kvart i 12. Vi nåede ritualet igenem 6 gange – meget forskellige af indhold og intensitet, men besværgelsen af gentagelsen, den »evige« bevægelse, den stadige rytme til trods for træthed og ømme muskler var en oplevelse for livet – af livet.

Er nogen stadig i tvivl om mit ærinde?

Myte, ritual, dans

– Ritusugen på G.I.H. februar 1985

Britt Hansen

Skabelsen

Der var engang, hvor Alt var Intet. I det høje nord var der is og bidende koldt, i syd brændte ilden. Efterhånden som disse to kræfter nærmede sig hinanden, begyndte isen at smelte og Urhavet opstod. Af vand opstår liv – og således blev alt liv skabt.

Livets træ stod smukt i verdens centrum. I toppen sad fuglen – det mandlige princip – intelligensen. Ved roden lå så slangen – det kvidelige princip, følelserne. Ved at forene disse to kræfter, vision og instinkt, opstår intuitionen – og dette er målet.

Men før sammensmeltningen udvikledes en kamp, hvor de to prøvede at ødelægge hinanden.

Det var ragnarok –

Verdens undergang –

Forfald, destruktion, had, egoisme, ondskab, frustrationer, angst, neuroser og død.

Herefter kunne alt opstå påny, og et nyt verdensbillede blev skabt. Kreativitet og fantasi blomstrede, ulykkelige, ensomme blev helet og fik oplevelsen af sammenhæng, kærlighed og fællesskab.

Nu kunne Livets fest starte, hvor alle havde energi og vitalitet til at erkende, at vi skal være livet tro, være opmærksomme på, hvad livet stiller os overfor.

Vi ejer ikke livet – det er livet, der har os – intet mindre end dét!

Vores fordanser Britta Haugen overleverer myten, som udgør grundlaget for vores ritual. Vi skal alle sammen skabe en dans, et drama, som udtrykker, hvad vi netop har hørt.

Gennem timers kropstræning og svedige improvisationer, over temaer som hav, ild, fugle, slanger m.m. Skitserer Britta følgende ritual for os.

Ritualet danses i cirkelform, hvor vi prøver at holde på energien og således udspilles dramaet i kredsens centrum igen og igen.

Jeg skrev følgende i forbindelse med en ragnarok-scene: »Jeg forstår virkelig Alvoren i denne dans. Jeg bliver overvældet af en bølge af angst, da mine venner danner kreds omkring mig og hånende klasker mig, selvom jeg kryber sammen på gulvet for at beskytte mig selv.

Det er som et levende mareridt, hvor jeg er helt alene med min nedtur – og andre tilmed bidrager til, at jeg skal blive dernede i mørket.

Men kredsen lukker sig op – løsner sit kvælende greb om mig, og jeg kommer på en eller anden måde op og med i cirklen.

Jeg er drivvåd over hele kroppen og ryster let. Vores lyde er nu rolige og stille, men jeg kan ikke se de andre i øjnene – iøvrigt forhindrer tårerne mig også i, at se klart. Vandet gør godt – det er længe siden jeg har grædt så godt igennem. Jeg ønsker selv inderst inde at vise mine venner min følsomhed og min svaghed. – De presser mig ud på dybt vand – og af vand opstår alt liv som bekendt.

– Det var fand'me ingen leg!

Denne episode gjorde så dybt indtryk på mig, at jeg havde svært ved at samle mig om dansen et stykke tid, men vores fælles energi var endnu ikke brugt op, så jeg fik entusiasmen tilbage.

Rituel dans er et fint og sart udtryk, som kun kan opleves indefra, da liv og engagement er en forudsætning for det *hele* i oplevelsen. Det egner sig derfor ikke til opvisning. Passive publikummer vil simpelthen ødelægge det totale i dramaet.

Hele ritualet stod på fra kl. 03 om natten, hvor vi tavse mødtes og dansede til ud på formiddagen (10,35), da

Britta skønnede at tiden var inde til at afslutte. Vores dans blev kun akkompagneret af de lyde, vi selv kunne fremstille.

Umiddelbart efter ritusugen havde jeg tre vigtige og klare drømme tydeligvis igangsat af det, jeg havde gennemlevet: I den første drøm slår jeg en meget hæmmet og genert pige ihjel med en sten imod hendes pande. Jeg føler ikke ubehag ved at se hende døende.

I den anden drøm føder jeg en lille mulat-pige. Fødslen går godt med hjælp fra Bette. Barnet hviler ved mit bryst.

I den tredje drøm bliver jeg dræbt af to fremmede, som stikker knive i maven på mig og skyder mig, ligeledes i maven, med to dødbringende skud. Jeg mærker smerten, men dør underligt nok ikke, mens jeg ligger forsvarsløs på ryggen.

Som det fremgår er dansepladsen et sted, hvor vi kan gennemleve mentale og følelsesmæssige rejser sammen

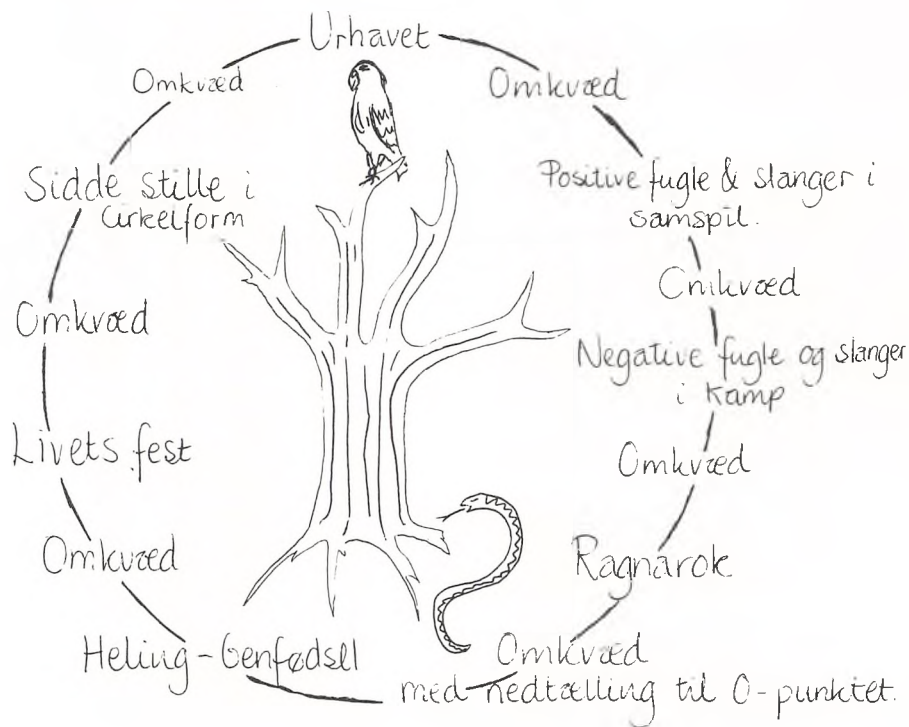
med andre mennesker. Denne mulighed burde vi udnytte mere – den ligger jo bare og venter!

Vi digtede følgende vers til melodien: Ebbe Skammelsen, for at beskrive hvad vi havde oplevet, med den vil jeg afslutte mit indlæg.

Rovfuglen sidder i træets top,
og spejler sig i sit vid.
Ved roden ligger slangens krop,
og vrider sig i giftens bid.

Vi danser ild og luft og hav,
men dansen på jorden er bedst.
I mørket former vi verdens træ,
og vi danser livets fest.

Og så får vi Gerlevs grønne gren,
i ånd og i hånd.

Naturligvis

Sportsnovelle af Jørn Møller

Ken strakte sig velbehageligt i den syntetiske strøelse, der endnu gik under betegnelsen hø, og som var lagt i et hjørne af boksen

Det mest trættende ved disse verdenslege var ikke konkurrencerne. Det var ventetiden. Den forbandede ventetid, som sneglede sig afsted imellem dem. Selvfølgelig kunne man lunte ned og se, hvad der gik for sig ved de andre discipliner i mellemtiden, men forventningerne, opladningen sad konstant som en anspændelse i kroppen. Indimellem slog det over i en grad af udmattelse, som kunne gøre én fuldstændig skræmt: Sæt nu denne lammende stivhed indfandt sig, lige når det var én selv, der skulle i gang. Sæt man ikke kunne røre et ben, lige når summen af års træning skulle kulminere i den største præstation nogen sinde.

Nå, normalt hvilede han i tryk tillid til, at noget sådant ikke ville ske. Han kendte sin styrke, og erfaringsmæssigt også hvordan han skulle spænde af og finde en rytme, så det hele klappede. Alligevel var denne ventetid til at blive skør af, og den gjorde ham træt og søvrig på tider, hvor han mindst ventede det. Hans teknik var at acceptere det, glide med og hvile, når det indfandt sig.

Han havde været ovre og se på nogle af de indledende løb i svømmekonkurrencerne, da al kraft pludselig havde forladt ham. Men fordi han havde valgt ikke at kæmpe imod, men blot lade det passere, var han roligt gået tilbage til boksen, som lå langt nærmere end hotellet. Han havde jo sit kontrolpas og kunne færdes i denne sektor af staldområdet, som han ville. En af vagterne havde straks genkendt ham og smilende nikket, da han passerede.

Han måtte have sovet lidt, da han mærkede lyset fra døren på øjenlågene. Nogen kom ind. Det var vagten,

der havde smilet til ham. Bag ham skimtede han en skikkelse i kørestol.

– Undskyld jeg forstyrrer, sagde vagten, – der er besøgende, og jeg vidste jo hvor du var. Godt nok må vi ikke, – men jeg ved jo hvem I er, og hun siger, I kender hinanden, og at du – og så tænkte jeg.

– Jeg kender hende ikke, tænkte Ken lynhurtigt, da han skimtede den spinkle skikkelse i kørestolen, som var kommet nærmere. – Det er i orden, sagde han til vagten, – vi er gamle venner.

Vagten trak sig kun langsomt men stadig smilende tilbage. Ingen af dem sagde noget, før han var helt væk.

– Jeg så dig før nede ved svømmestadion, sagde pigen, for det var en slank pige med et regelmæssigt, lidt sørgmodigt ansigt, der sad i kørestolen foran ham. – Kan du lide at se på svømning?

– Hun er smuk, tænkte Ken og betragtede roligt hendes ligeså rolige blik. – I mange af mine drømme bevæger jeg mig i vand, sagde han, – men det var jo fastlagt, inden jeg blev født, at det skulle være hestesport.

– Og jeg har altid elsket alt, hvad der har med heste at gøre, sagde hun impulsivt, og han så hende bøje hovedet, forlegen over sine ord.

I den følgende tid så man dem ofte sammen, hvad enten det var på svømmestadion, eller hun fra sin stol fulgte ham under konkurrencerne på ridebanen. Der blev mellem sportstjerne og publikum talt ikke så lidt om det umage par. Også pressen og publikum havde travlt. Overalt, hvor han skubbede hendes kørestol frem, dukkede fotografierne op. Besvær havde de, for trænere og videnskabelige assistenter var over dem overalt. Det var tydeligt, at de ikke billigede alliancen, men da man ikke kunne blive enige om hvorvidt det ødelagde koncentrationen,

eller det blot var en harmløs måde at slappe af på mellem præstationerne, turde ingen gøre ondt værre ved at forbyde det.

Nogen medaljer blev det ikke til, selvom pressens forventninger havde været store. Konkurrencerne nærmede sig deres afslutning, og Ken og Irena (som pigen hed) skulle hver hjem til sit land.

– Jeg ser dig aldrig igen, sagde Ken indædt. – Vore lande vil ikke engang tolerere, at vi skriver sammen. Kun klassificeret kommunikation overføres. – Det var den sidste aften, og de var sammen kommet ned til stranden.

– Hvis blot jeg ikke – –, sagde hun, men tog sig i det. Det var første gang i mange år, hun havde været ved at beklage den skæbne, hun var blevet tildelt. Hun havde længe syntes, at andre var vanskeligere stillet, at hun i grunden var højt privilegeret.

Månen lyste over dem og så deres skygger lege i san-

det. Varsomt puffede han kørestolen ned mod vandkanten, og hun befriede sig for de sjaler, der mere skulle værne hende mod nysgerrige øjne end holde hende varm, thi aftenen var lun. Længe re og længere førte han hende ud, og til sidst behøvede hun ikke mere stolen. Da vandet dækkede hans ryg, lod hun sig glide ind over den og lagde bagfra sine arme om livet på ham. Siddende langt fremme mod manken kun ne hun slynge sin stærke og slanke hale om hans krop og trykke den fast ind mod hans brede bringe.

Da hans hove ikke længere kunne nå bunden, begyndte han at svømme, og sammen, tæt omslynget, som var de ét væsen, bevægede de sig ind i mørket, sirene og kentaur.

De følgende dage var pressen fyldt med beretninger om de to gænsportsstjerner, der på næsten overnaturlig vis var forsvundet.

Nyhedsjag

Lovet være jer hvis øjne sætter spørgsmålstegn!

Birgit Jørgensen og Solveig Hansen

Med få års mellemrum, idag hurtigere end nogensinde før, bryder en ny generation igennem skabt af image-industrien.

Jagten på personligt særpræg, det at være *ny* og anderledes er blevet en værdi i sig selv.

La' os gå en tur i gymnastiksalen: Lederen afkræves hver uge et nyt program. Gymnasterne kræver at få »serveret«
noget nyt hele tiden. Gymnastiklederen er blevet entertainer: Hver gang spilles en lille ny scene af, dog er den kun ny i *det* øjeblik.

Indsatsen for at lære det, der var svært sidst, glæden ved gensyn og fordybelse og tilfredsstillelsen ved at mærke fremskridt (udvikling). Disse oplevelser afskæres du fra.

Den utrolige omskiftelighed, der de senere år har præget medibrølet, b.eks. breackdanse og electric boggi bølgem, der hver for sig efter en kort succes stille afgik ved døden; men kun for i samme sekund at finde sin afløser. Dette *nyhedsjag* vidner om en kommercialisering af kropskulturen, som ikke nødvendigvis fører til ændrede tilstande, men kan tværtimod bekræfte de økonomiske og sociale forhold, der hersker i forbrugs samfundet: Køb og smid væk mentalitet.

Er denne mentalitet så *naturlig* for mennesker? Er det det, vi vil, forbruge og lade os mediebombardere. Vi bør kunne skelne mellem det *gyldige* og *ligegyldige* i vore oplevelser.

Idet man sporer de positive og udviklende elementer er det afgørende at *formulere*, hvilket værdiskifte eller kulturskred, der ønskes manifesteret, fremfor blot at markere sig gennem nye kommunikationssystemer og nye selvstændige kunst- og udtryksformer.

Rævehøj – en jættestue ved Vårby Å

Per Sonne

Per har skrevet en lille bog om jættestuen Rævehøj i Gerlev Enge, og om området ved siden af: Grusgravene, skoven og engen.

Bogen er dels en turvejledning til området, dels en gennemgang af Rævehøjs historie. Han fortæller om hvordan jættestuen blev bygget, om dens udgravning i 1914, om højsagn og om naturen.

Per har illustreret bogen med egne tegninger.

Her er et uddrag, hvor han fortæller om anvendelsen af jættestuen og om den dødekult, som må have fundet sted i bondestenalderen for godt 5000 år siden.

Bogen udkommer på »Bavnebanke«.

Når et familiemedlem dør, bliver vedkommende brændt eller begravet – og så er han, om jeg må være så fri, væk og af vejen. Man kan i større eller mindre grad sætte ham et minde: et pænt gravsted og en sten med inskription – et større monument – eller som i den tidlige bondestensalder: en stendyssegrav, som man kunne se viden om. Manden, som fik sådan en grav, må have haft en væsentlig betydning i det samfund, han levede i. Det kan der vist ikke herske tvivl om, når man ser på den kraftudfoldelse, som er lagt for dagen ved anlægget. Men alligevel: den døde var væk.

I jættestuetiden må der have knyttet sig en anden holdning til døden, idet man helt tydeligt har hæget om de jordiske rester i en lang periode.

Rosenberg, som i 1914 udgravede Rævehøj, fandt ikke blot en tilfældig samling knogler. Mange af kranierne lå pænt sammen i bunker. Det må tyde på en respekt for – en samhørighed med forfædrene. Og det tyder på, at der må have foregået handlinger i jættestuen. Dødekulten må have været et alvorligt anliggende for dem, der byggede og benyttede jættestuerne i de første mange år.

Det samme tyder den kraftanstrengelse, som jættestuefolket havde måttet mobilisere ved bygningen, på. Ikke blot hvad angår muskelstyrke og ressourceforbrug, men også den arkitektoniske præcision fortæller, at graven må have været benyttet til andet og mere end blot det at slippe af med sine døde.

At graven også rummede dynger af knogler, som øjensynligt blot var skubbet sammen, lagt oven på hinanden, ja endog var placeret i jættestuens gang, handler nok snarere om, at man langt senere – ganske bekvemt – har genbrugt højen til gravlæggelser uden at have jættestuefolkets holdning til de døde. Det vender vi tilbage til.

På grundplanen over Rævehøj kan man se, at der i kammeret er gravet 2 flade sten ned i gulvet på højkant og på tværs af længderetningen.

Ved at sammenligne med andre jættestuer har arkæologer opkastet den teori, at man mellem disse to sten har haft selve gravlægningsstedet. Den døde er i så tilfælde blevet stedt til hvile her, indtil han ved næste gravlæggelse har måttet vige pladsen for den næste.

I Rævehøj fandt man i 1914 rester af omkring 90 skeletter – mænd, kvinder og børn.

Men kulten omkring begravelsen. Hvordan har man gjort? Hvem har deltaget i selve gravlæggelsen? Hvem har passet højen, ryddet op og gjort gravpladsen klar til den næste? Hvor ofte har jættestuen oprindeligt været benyttet? Er højen fra starten tænkt som fællesgrav? Eller har den oprindeligt været bygget til én person?

Spændende spørgsmål, som man har lov til selv at besvare, indtil videnskaben finder de »korrekte« forklaringer.

Og endnu en ejendommelighed, som gør spørgsmålet om dødekult levende og spændende:

Nogle besøgende gjorde mig opmærksom på, at gravens gang vender mod øst. Det var jeg nu godt klar over, men var deres formodning om, at solen ved solopgang forårs- og efterårsjævndøgn netop kunne skinne ind gennem gangen og ramme bagvæg og selve gravlægningsfeltet, rigtig? Det var rigtigt, og det kan næsten ikke være nogen tilfældighed. Der må ligge en bevidst tanke bag. Og det gør konstruktionen af jættestuen endnu mere fantastisk, for man har ikke blot skullet tage hensyn til verdenshjørnerne, man har også skullet beregne gangens hældning i forhold til landskabshorisonten, som her udgøres af et op til 50 m højt bakkedrag.

Når man ligger der på maven i jættestuen sådan en jævndøgnsmorgen med solens første stråler i øjnene er det lige før, man kan se dem komme nærmere, de gamle. 5000 år. Ærbødig må man trække udenfor, for ikke at forstyrre.

Passer det med jævndøgnssolen på andre jættestuer? Mig bekendt er der ikke lavet undersøgelser om det. Et sted står der blot, at »mange jættestuers gange vender mod øst«.

Det kunne være skægt at undersøge.

En del af ceremonierne er foregået udenfor jættestuen. Det viser sig nemlig ved udgravninger, at man omkring randstenene, eller hvor de har stået, har fundet en masse lerkarskår. Disse skår stammer fra skåle, som har stået på randstenenes fliser, og man mener, ud fra mønstrene på skårene, at kunne opvise, at jættestuerne er anlagt næsten samtidigt, og at de oprindeligt kun har været brugt til gravlæggelser indenfor ganske få generationer.

Der må være tale om en form for ofring. Skålene har næppe været tomme, men må have indeholdt madvarer, som har været gaver til de døde eller til guderne. Naturligvis er indholdet af skålene blevet spist af dyr og fugle, hvilket stenalderfolket selvfølgelig også var klar over, så maden må ikke tænkes som direkte kosttilskud til de døde, men som symbolske gaver.

At dyr og fugle, vind og vejr fik skåle, kar og krukker til at vælte, vidner de mange skår om – og når man ikke ryddede op, men lod skår og måske ubrudte skår ligge, kunne man forestille sig at tingene, når de var afleverede til jættestuen, var hellige i sig selv og tilhørte stedet.

Er min forklaring rigtig? Det tror jeg på baggrund af, hvad jeg har læst og set. Måske kommer de korrekte svar en dag. På den anden side er det da meget rart, at ikke alt kan fortolkes korrekt, så der er plads til at bruge sin fantasi og undres.

Fund af flækker og økser mellem randstenene – eller mellem fakstenene – for randstenene er som regel forsvundet – tyder på samme måde på symbolske offergaver.

Elevliste, vinterskolen 1984/85

Piger:

Meriam Al-Erhayem, Firhøjvej 23, 3250 Gilleleje.
Anne-Birthe Andersen, Hedetoften 37, 1.th., 2640 Hede-
husene.
Pia Anker-Møller, Nejsvej 16, 6310 Broager.
Hanna Birta Bernhardson, Sigmundargøta, 8, 3800 Thors-
havn.
Nanette von der Lippe Borges, Valby Overdrev 2, 3200 Hel-
singe.
Joan Borup, Houlindvej 39, 7620 Lemvig.
Susan Buchard, Tønningvej 8, 6200 Aabenraa.
Lene Susanne Holmelund Christensen, Rådhusgade 71, 1.th.,
8300 Odder.
Monica Christensen, Sirvej 3, Naur, 7500 Holstebro.
Ingrid Sofie Dengsøe, Aksbøl Nørregade 10, 6430 Nordborg.
Helle Dollerup Fjordbo, »Vernerminde«, 4330 Hvalsø.
Lene Brøndum Frederiksen, Nordvangsparken 58, 3460 Bir-
kerød.
Anne Birgitte Haahr, Kirkevej 3, Nim, 8700 Horsens.
Vibeke Haahr, Sognevej 63, Himmelev, 4000 Roskilde.
Lisbeth Hammershøj, Bygmarken 3, Vrøbum, 6840 Oksbøl.
Britt Hansen, Veronikavej 8, 2610 Rødovre.
Ninette Schøndorff Hansen, Poul Møllersvej 7, 2000 Køben-
havn F.
Kirsten Heide, Gudrunsvvej 38, 4., 8220 Brabrand.
Gitte Jahnsen, Slotsgården 13, 3630 Jægerspris.
Kathrina Lindenskov Joensen, Torfinsgøta 34, 3800 Thors-
havn.
Marianne Blædal Karlshøj, Lejbøllegårdsvej 23, 5953 Tra-
nekær.
Pernille Kragelund, Enighedsalle 19, 2700 Brønshøj.
Lisbeth Birgitte Kristiansen, Brunbakkevej 9, Navntoft, 8800
Viborg.
Janne Kunstmann, Bygade 27, Sdr. Vilstrup, 6100 Haderslev.
Janni Landgreen, Stenmaglevej 91, 2700 Brønshøj.
Pernille Larsen, Knudsvej 15, 4000 Roskilde.
Hanne Lauritsen, Jægervænget 4, 9000 Aalborg.
Charlotte Lyngholm, Vestergade 38, 8900 Randers.
Birgitte Løkke, Kløvervej 13, 9640 Farsø.
Anette Strunge Madsen, Ved Volden 13, 7400 Herning.
Annika Magnussen, Haidaskakid 10, 3800 Thorshavn.

Annette Mikkelsen, Vejbyvej 156, 9800 Hjørring.
Asta Skjødt Mortensen, Mørdevej 4, Thorsager, 8410 Rønde.
Kirsten Aaen Munk, Højevejen 2, 3740 Svaneke.
Inge Myrthue, Jens Nørgaardsvej 8, Grindsted, 9310 Vodskov.
Vera Møller, Blomsterdalen 680, 3912 Sukkertoppen.
Mette Müller, Næsset 44, 8660 Skanderborg.
Hanne Sune Nielsen, Kertemindevej 52, 5540 Ullerslev.
Helle Nielsen, Sjællandsgade 23, st., 8000 Århus C.
Lisbeth Nielsen, Jægervænget 4, 9000 Aalborg.
Marianne Munkebo Nielsen, Rughaven 44, 4000 Roskilde.
Pernille Nielsen, Finderupvej 21, 6900 Skjern.
Jane Næsborg, Illerup Søgaard, Krogdalvej 6, 8660 Skan-
derborg.
Mary Akinyi Nyawade, c/o Sand, Kornblomstvej 7, st.tv.,
2300 København S.
Anna Rytter Pedersen, Hovedgaden 18, 7190 Billund.
Annette Høy Pedersen, Ejstrupvej 12, Nr. Vium, 6920 Vi-
debæk.
Merete Østergaard Pedersen, Gudrunsvvej 38, 4., 8220 Bra-
brand.
Bente Petersen, Klosterstræde 2, 1.th., 4300 Holbæk.
Helle Wagner Petersen, Gudrunsvvej 38, 4., 8220 Brabrand.
Lena Hellestrøm Petersen, Sandlodden 5, 3390 Hundested.
Sussie Kastrup Petersen, Blichersvej 17, st.th., 3000 Helsingør.
Sika Petersen, Seginniarfik 8, 3950 Egedesminde.
Anne Lykke Poulsen, Lillebjergvej 45, 3390 Hundested.
Lone Kærvang Rasmussen, Lahngade 88, st.tv., 5000 Oden-
se C.
Susy Rosairus, Ørnekærsvænge 32, 2635 Ishøj.
Vibe Kruse Schmidt, Gudrunsvvej 38, 4., 8220 Brabrand.
Vivi Leonhard Simonsen, Nyhegnet 15, Tved, 6000 Kolding.
Beth Søborg, Parcelvej 79, 2830 Virum.
Lone Søndergård, Børkop Alle 35, 2770 Kastrup.
Charlotte Thomsen, Horsehøj 84, 4000 Roskilde.
Berit Østbjerg Vang, Sporegangen 11, 3000 Helsingør.
Jeanette Vestorp, Bybakken 116, 3600 Frederikssund.
Susanne Villadsen, Refshøjvej 20, 7200 Grindsted.
Annemette Westh, C. Steinckesvej 15, 4500 Nykøbing Sj.
Tina Østbye, Frederiksborgvej 38C, 4000 Roskilde.

Drenge:

Anders Andersen, Vinkelvej 7, Tørningkjær, 8970 Havndal.
Nicolas Pierre Beÿer, Sommervej 23, 2920 Charlottenlund.
Andreas Bliddal, Bysundegade 11, 2. tv., 1668 København V.
Poul Christian Bloch, Holdavej 8, 3760 Gudhjem.
Karl Peter Buch, Højvangsvej 1, 7100 Vejle.
Leo Preben Christensen, Ved Stadsgraven 1, st. th., 2300 København S.
Torsten Ivar Dahl, Herredsbjerg 16, 5683 Hårby.
Carsten Bo Hansen, Peter Fabersgade 42, st. tv., 2200 København N.
Henrik Lien Hansen, Torvevangen 33, 4550 Asnæs.
Henrik Ravensbjerg Hansen, Lurhøjvej 9, 4683 Rønnede.
Jan Hansen, Lærkevej 10, 3390 Hundested.
Henrik Hermann, Ormslevvej 52, 1. tv., 8260 Viby J.
Frank Hansen, Skårup Vinkelvej 9, 5881 Skårup, Fyn.
Per Hjorth, Røvej 45, 3760 Gudhjem.
Henrik Jacobsen, Lærkevej 8, 3390 Hundested.
Palle Nygård Johansen, Janesvej 25, 1. tv. 8220 Brabrand.
Peter Bo Josiasen, Heimdalsvej 8, 9700 Brønderslev.
Jens Knudsen, Nygade 12, 2. mf., 4800 Nykøbing F.
Kim Windahl Kofoed, Kløverrøkken 15, 3700 Rønne.
Esben Lau Kristensen, Geddeskovvej 5, 5300 Kerteminde.
Flemming Larsen, Skyttevej 10, 5700 Svendborg.
Henrik Larsen, Tomsgårdsvej 13 A, st. th., 2400 København.
Terkel Larsen, Iluliamaneqvej B 286, 3912 Sukkertoppen.
Bjørn Messell, Snogegårdsvej 11, 2820 Gentofte.
Jens Joel Munch, Østerled 22, 3700 Rønne.
Anders Mølvig, Digevej 2, 9620 Ålestrup.
Bjarne Virenberg Nielsen, Århusgade 20, 3. tv. 2100 København Ø.
Lars Winther Nordhøj, Bymuren 165, 2. mf., 2650 Hvidovre.
Alan Pedersen, Vandtårnsvej 1, st. 21., 3460 Birkerød.
Steen Balchen Poulsen, Jagtvej 96, 3. tv., 2200 København N.
Henrik Rasmussen, Skolevej 13, 4540 Fårevejle.
Henrik Agerlin Rasmussen, Plantagevej 19, 2860 Solrød Strand.
Jørgen Burgdorf Rud, Dr. Margrethesvej 2 A, 8200 Århus N.
Anders Palludan Rysgaard, Sdr. Jagtvej 11, 2970 Hørsholm.
Claes Rønvang, Hækmosen 24 D, 2730 Herlev.
Peter Samuelsen, Box 85, 3951 Christianshåb.
Ludvig Otto Jørgen Sethsen, Ilinniartissuaq, Box 1026, 3900 Godthåb.
Jørn Erik Simonsen, Lundsgårdsgade 2 A, 1., 9000 Ålborg.
Martin Stangegaard, Calderon De La Barca, 9, 4, Arroyo de la Meil, Benalmanena Costa, Malaga Spanien.

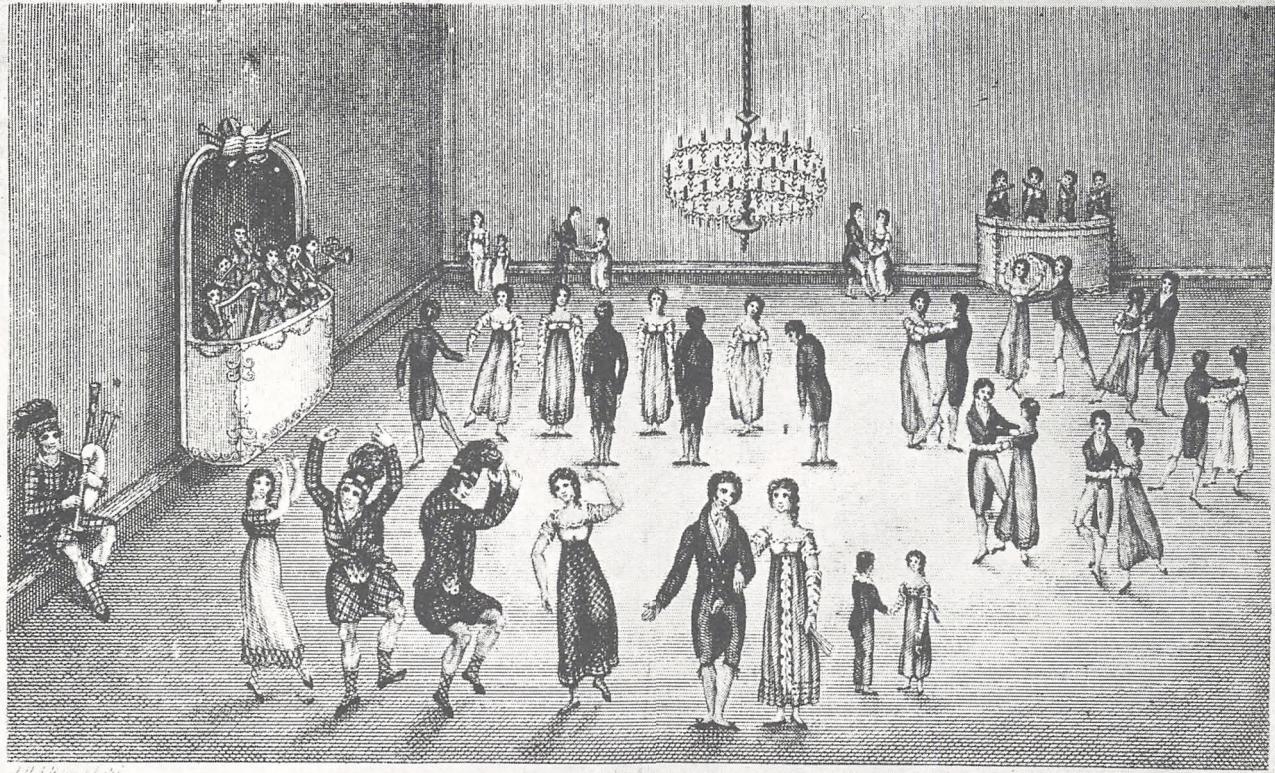
John Riis Svendsen, Åbogade 5, 3760 Gudhjem.
Poul Kjærgaard Sørensen, Borgbjergvej 45, A. I., 2450 København SV.
Jakob Teglskov, H. C. Andersensvej 19, 9760 Vrå.
Ib Telling, Grønlænderhjemmet, 8000 Århus.
Peter Thurmman, Hanse Mechelsvej 5, 2830 Virum.
Jesper Ulskov, Oldgyde 32, 5620 Glamsbjerg.
Morten Vestergaard, Højledet 13, 2840 Holte.

BILLEDFORTEGNELSE

- S. 3: Troels Lund: *Dagligt Liv i Norden*. 1929-31, 5. udg., 6. bog, p. 83: Kædedans. Kalkmaleri fremdraget på korbuen i Staby kirke v. Ringkøbing (1550-1600).
- S. 5: Curt Sachs: *Eine Weltgeschichte des Tanzes*. Berlin 1933, Tafel 17: Professionel danser fra det 11. århundredes Europa.
- S. 6: Den største bevarede kirkelabyrinth: i katadralen i Chartres. Vejen er 294 m. Penne-tegning efter stik fra 18. årh. Først dokumenteret o. 1230 hos Villard de Honnecourt.
- S. 8: Sachs, Tafel 28: Theodore de Bry (Lüttich 1528 – Frankfurt a. M. 1598): Hof- og bondedanse.
- S. 9: Ibid.
- S. 10: Annikki Kaivola-Bregenhøj: *Bondebryllup*, Kbh. 1983, p. 88: Penne-tegning af Vilh. Pedersen (1820-1859). Den kgl. Kobberstiksamling. Svejttrit.
- S. 13: Sachs, Tafel 25: Hans Sebald Beham (1500-1550): Bondedanse.
- S. 15: Troels Lund, 5. udg., 7. bog, p. 144: Majtræ, 16. årh., pyntet med stads og gaver. Træsnit fra fransk folkebog, 1609.
- S. 17: Ibid., 6. bog, p. 83: Den tidligste danske fremstilling af pardans (16. årh.). Gengivet efter Ex Bibliotheca Universitatis Hafniensis.
- S. 18: Max von Boehn: *Der Tanz*. Berlin 1925, p. 40: Meckenem: dansende par ca. 1490, Bartsch nr. 172, Kobberstik.
- S. 21: Kaye Hoffmann: *Tanz Trance Transformation*. München 1984, 2. Aufl. p. 65: Middelalderlig fremstilling, formentlig af hekse under djævlitelbedelse.
- S. 23: Ibid. p. 57: Hekseabbat på Bloksbjærg, Tyskland, 17. årh.
- S. 25: *Nationalmuseets Arbejdsmark 1971*. Kbh. 1971, p. 179: Del af dansefrise afdækket i Egtved kirke. Dødedansmotiv. Dødedansen er en bodsprædiken, sandsynligvis opstået hos tiggermunkene, går tilbage til urgamle forestillinger om, at de døde kan lokkes af gravene af spillemænd og bringes til at danse på kirkegården eller i kirken.
- S. 27: Sachs, Tafel 22: Dødedans. Hartmann Schedel, *Weltchronik*. Nürnberg 1493.
- S. 31: Troels Lund, 5. udg., 7. bog, p. 134: Ringdans om bål i 16. årh. Efter Olaus Magnus's *Krøn-nike*, Stockholm 1555.
- S. 33: Sachs, Tafel 24: Morescadansere. Jacques Callot, Nancy 1592-1638. Morescadansen er af maurisk oprindelse. Opføres som pantomime, almindelig i Spanien i 14-1500-tallet, kommer til England som majdans («morris dance»), danses i Tyskland som hofdans. Også Maruschka-dans eller morisk dans.
- S. 36: Sachs, Tafel 1: Kvinder i kredsdans om en mand. Hulemaleri fra ældste stenalder, Cogul, Østspañien. Efter Breuil.
- S. 38: Illustration af artiklens forfatter.
- S. 40: Sachs, Tafel 11: Græsk rytterdans. Motiv fra vase på Berliner Museum.
- S. 41: M.v. Boehn, p. 137: Danseren Laval som græker, ca. 1750. Koloreret stik.
- S. 43: Ibid., p. 49: Morescadans. Se teksten til illustrationen s. 33.
- S. 45: Werner Jakob Stüber: *Geschichte des Modern Dance*. Amsterdam 1984, p. 277: Isadora Duncan – tegninger af A. Walkowitz. I.D. (1878-1927) er grundlæggeren af Modern Dance.
- S. 47: Paul Nettl: *The Story of Dance Music*. N. Y. 1947, p. 243: Illustration i Wilson's »Compani-on to the Ball Room« ca. 1820.

W. H. Sturges del.

J. Murray sculp.

INDHOLDSFORTEGNELSE

<i>Ove Korsgaard</i>	
Dansefrisen	2
<i>Sigurd Kværndrup</i>	
Blæsten, dannelsen og uddannelsen	7
<i>Henning Eichberg</i>	
Lokalkultur – skal folket dannes?	11
<i>Kenneth R. Olwig</i>	
Om indianere, vandringsmænd og naturoplevelser på den jyske ås	19
<i>Annette Leleur</i>	
Fremtidens sundhedsvæsen	24
<i>Steen Nørgaard</i>	
Informationssamfundet – natur og dannelse	28
<i>Klara Korsgaard</i>	
Kære Lone!	30
<i>Niels Borup</i>	
Skabelsens skaberi	35
<i>Britt Hansen</i>	
Myte, ritual, dans	37
<i>Jørn Møller</i>	
Naturligvis	39
<i>Birgit Jørgensen og Solveig Hansen</i>	
Nyhedsjag	41
<i>Per Sonne</i>	
Rævehøj – en jættestue ved Vårby Å	42
Elevliste	44
Billedfortegnelse	46

